

PAPER DETAILS

TITLE: MILLI MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKÜLERİ ÜZERİNE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA

AUTHORS: Fatma ACUN

PAGES: 85-114

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/541680>

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKÜLERİ ÜZERİNE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA

Fatma Acun*

Giriş

Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile başlayıp, 14 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi ile son bulan ve yaklaşık iki buçuk yıl süren Milli Mücadele dönemine ilişkin türküler konu alan çalışmaların henüz başlangıç düzeyinde olduğu görülmektedir. Konuyla doğrudan ilişkili olarak, *Kurtuluş Savaşı Türküleri* (İstanbul, 2006) adlı bir kitap mevcuttur. Müzik öğretmeni olan Hamdi Tanses tarafından yayınlanan bu kitapta, Milli Mücadele dönemine ilişkin türkülerin sözleri, notaları ve hikayeleri yer almaktadır. Başka araştırmaların yokluğunda ön plana geçen bu çalışmada, I. Dünya Savaşı'na (1914-1918) ilişkin türküler de bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ismine rağmen, yazar kitabında türküler tasniflerken seçime gitmemiş, birbirine yakın olan bu iki önemli olaya dair türküler ve ilaveten, asker türkülerini, Atatürk'ün sevdiği türküler ve şarkıları, aşıkların Atatürk'e yazdığı ağıtlar ve deyişleri ve döneme ilişkin marşları beraberce vermiştir. Tarihimizin bu çok önemli ve kritik dönemine ilişkin türkü, şarkı, ağıt ve marş türünden eserleri bir araya getirmesi bakımından önemli olan bu çalışmadan, araştırmamız esnasında istifade edilmiştir. Bu çalışmanın haricinde, döneme ilişkin türküler çeşitli ortamlarda (kitap, makale, İnternet) serpiştirilmiş ve dağıtık halde bulunmaktadır. Bunlardan birinde, Merdan Güven tarafından kaleme alınan *Türküler Dile Geldi* (İstanbul 2009) adlı kitapta, hikayesi olan türkülere yer verilmiştir. Bunlar arasından Milli Mücadele dönemine ilişkin türküler seçilerek ve eserde takip edilen tasnifleme biçimi elimizdeki verilerde karşılığı olduğu ölçüde, kısmen benimsenerek çalışmamızda istifade edilmiştir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, Milli Mücadele dönemine ilişkin türküler üzerine detaylı inceleme, hikayesini anlatmanın ötesinde, mevcut değildir. Bu çalışmada, döneme ilişkin türkülerden, haklarında sistemli bilgi toplana bilinen altı ta-

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi.

nesi incelenecek ve bu konudaki boşluk doldurulmaya çalışılacaktır. Çalışmada takip edilen metod, benzeri türkü incelemeleri için model oluşturabilecek mahiyettedir. Belirlenen kategoriler çerçevesinde çalışmalar yapıldığında, türkülerin en temel özellikleri sistemli olarak ortaya konulurken, yapılacak farklı çalışmaları karşılaştırmak, bir araya getirmek ve böylece genel bir neticeye ulaşmak daha kolay olacaktır. Çalışmaya dahil edilen türküler; Ankara'nın Taşına Bak, Kolumu Salladım Toplar Oynadı, Yörük Ali Türküsü, İhsan Çavuş, Demirci Efe ve Cafer Efe türküleridir. Bunlar aşağıda sırasıyla Ele alınacaktır.

Milli Mücadele'yi Konu Alan Türküler (19 Mayıs 1919 - 14 Ekim 1922)

I- Ankara'nın Taşına Bak

1. Türkünün Metni

Ankara'nın Taşına Bak (1. Nüsha)	Ankara'nın Taşına Bak (2. Nüsha)	Ankara'nın Taşına Bak (3. Nüsha)	Ankara Türküsü (4. Nüsha) (Düzenleme Ruhi Su, Zülfü Livaneli)
Ankara'nın taşına bak Gözlerimin yaşına bak Biz düşmanı esir ettik [aldık] Şu feleğin işine bak Pek şanlıyız [, Osmanlıyız]	Ankara'nın taşına bak Gözlerimin yaşına bak Biz düşmanı esir aldık Şu feleğin işine bak Pek şanlıyız (Türk oğluyuz)	Ankara'nın taşına bak Gözlerimin yaşına bak. Biz Yunana esir olduk, Şu feleğin işine bak. Ankara'da Sincan yolu Yunan tuttu sağı solu. Biz Yunana esir olmayız Yetişiyor aslan ordu.	Ankara'nın taşına bak Gözlerimin yaşına bak Uyu uyan Gazi Kemal Şu feleğin işine bak, işine bak
Ankara'nın taşır yolu Her tarafı asker dolu Artık yetiş Kemal Paşa Kan ağıyor Anadolu Pek şanlıyız [, Osmanlıyız]	Yağmur yağar için için Kemal ağlar millet için Kemal Paşa yemin etti Şu Bursa'yı almak için Pek şanlıyız (Türk oğluyuz)		Kılıncını vurdun taşta, Taş yarıldı baştanbaşa Uyan da bak Gazi Kemal Başımıza gelen işe, gelen işe
Ankara'da şanlı ordu Her tarafa çadır kurdu Türk ordusu karşısında Zalim düşman kaçıyordu Pek şanlıyız [, Osmanlıyız]	İstihkâma indirdiler Kanlı gömlek geydirdiler Melül olma garip anam Bir oğlunu öldürdüler Pek şanlıyız (Türk oğluyuz)		Ankara'nın dardır yolu Düşman aldı sağı solu Sen gösterdin paşam bize Böyle günde doğru yolu, doğru yolu
Ankara'dan uçan kuşlar Aydın yaylasında kışlar Düşman bize teslim oldu Kolu nişanlı çavuşlar Pek şanlıyız [, Osmanlıyız]	Kazancık'da harp olacak Tarihlere kayd olacak Atalardan miras kalan Yeşil bayrak asılacak Pek şanlıyız (Türk oğluyuz)		
	Ankara'da şanlı ordu Her tarafa çadır kurdu Gazi Paşa harp edecek Hep askerler hazır oldu Pek şanlıyız (Türk oğluyuz)		

1.1 Türkünün Metninin Değerlendirilmesi

Ankara'nın Taşına Bak adıyla tanınan ve Ankara yöresine ait olan türkünün bilinen 3 nüshası anonim derlemedir. Ruhi Su ve Zülfü Livaneli tarafından *Ankara Türküsü* adıyla sonradan derlenmiş bir nüshası da bulunmaktadır. Türkünün birinci nüshası halk arasında en yaygın bilinen hali olarak görünmektedir. İkinci nüshasının ilk bendi, birinci nüshası ile aynıdır. Son bendinin ilk iki dizesi de, birinci nüshanın üçüncü bendinin ilk iki dizesi ile aynıdır. Üçüncü nüshası, diğerlerinden farklı olarak sekiz dizelik tek bir bentten oluşmaktadır. Her üç nüshada da nakarat gibi kullanılan ilk iki dize haricinde, diğer nüshalar arasında benzerlik bulunmamaktadır. Dördüncü nüsha olarak adlandırdığımız düzenlemeyi diğerlerinden ayıran temel özellik, 5 satırlı bentler yerine 4 satırlı dörtlüklerden oluşmasıdır. Birinci dörtlüğünde yer alan 3 dize, birinci ve ikinci nüshalarla aynıdır. Son dörtlüğünde yer alan “*Düşman aldı sağı solu*” dizesi, üçüncü nüshadaki “*Yunan tuttu sağı solu*” dizesi ile benzerlik göstermektedir. İkinci dörtlüğünün ilk iki dizesi, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa için söylenen türküden alıntı olup, aykırı duran bir zorlamadır. Bu nüshanın diğer dizelerinin de türkünün aşağıda verilen hikâyesi ile ilişkisi olmadığı görülmektedir. Alıntılar ve zorlama ifadelerle, hikâyesine yabancılaştırılmış olan bu derleme değerlendirmeye alınmamıştır.

2. Türkünün Hikâyesi

Sözlerinden açık biçimde anlaşıldığı üzere, Ankara yöresine ait olduğu anlaşılan türkünün herhangi bir nüshası için doğrudan türkünün ismiyle (Ankara'nın taşına bak) bağlantı kuran bir hikâye anlatısı bulunamamıştır. Ancak, türkü için genel kabul gören en yaygın hikâye, tarihsel bağlamda Milli Mücadele ile çok yakından ilişkilidir ve şöyledir: Duatepe'ye yapılacak taarruz için 57'nci Tümenin Kerim Köyü'ne gelerek yedekte kalması kararlaştırılmıştır. Gece yarısına doğru emri alan tümen komutanı Albay Mümtaz, birliklerinin yol hazırlıklarını tamamlatarak yürüyüşü başlatmıştır. Gece karanlığında ve yağmur altında ilerleyen birliklerde erlerin dörderli sıraları korumasında büyük güçlük yaşıyordu. Yürüyüş kolunun bozulmaması ve erlerin kaybolmaması için birbirleriyle konuşmalarına izin verildi. Bu sırada, yürüyüş kolunun arkalarındaki bölüklerden biri kendine ortak bir dil buldu. Bütün bölük, bir ağızdan günlerdir Sakarya'ya bakan tepelerde yankılanan bir türküyü söylemeye koyuldu. Havası ve ritmiyle daha çok bir marşa benziyor, yürüyüş temposuna uyuyordu.

Ankara'nın taşına bak
Gözlerinin yaşına bak
Biz Yunana esir olduk
Şu feleğin işine bak.

Halkın coşkun duygularını dile getiren *türkünün* bestecisi, söz yazarı bilinmiyordu. Türkünün başında halk askerlerine sesleniyor, onlara kutsal görevlerini hatırlatıyordu. Son bölümündeyse, *Türkün karanlık günlerinde ortaya çıkan, kendini ulusuna adayan bir oğula*, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya yakılan bir türkü havasındaydı.*

* <http://www.adanahilal.com/ankaranin-tasina-bak-marsinin-hikayesi.html>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015).

3. Türkünün Tahlili

3.1 Türkünün Hikâyesi ile Metnin Karşılaştırılması

Türkiye ismini de veren “Ankara taşı” ifadesi, tüm nüshalarda ortak nakarat olarak kullanılmıştır. Türkünün hikâyesinde doğrudan yer almamakla birlikte, türkünün ortaya çıkış sebebi ile bağlamsal ilişkisi bulunmaktadır. Halk arasında “Ankara taşı” olarak bilinen ve aşağıda mekân başlığı altında özellikleri anlatılan Andezit Taşı, Milli Mücadele yıllarında Birinci Millet Meclis olarak kullanılan binanın yapı taşıdır. Anadolu’nun düşmanlar tarafından işgal edilmesi ve halkının türlü zulümlerle esaret altına alınmasının karşısında, Mustafa Kemal önderliğinde milli irade uyanışının ve istiklal mücadelesinin merkezi olan Meclis’e “Ankara taşı” ifadesiyle gönderme yapıldığı düşünülmektedir.

Milli Mücadele’nin muharebeleri açısından ise, türkü sözleriyle hikâyesi arasında tarihi bir gerçeklik ve bağ vardır. 57inci Tümen’in Albay Mümtaz (Çeçen) komutasında Duatepe (Polatlı) yakınlarına hareketi, Sakarya Meydan Muharebesi’nin son günlerinde, 12-13 Eylül 1921 tarihinde gerçekleşmiştir (Vandemir, 2006: 100, 105, 117). Eylül ayında mevsim itibariyle havanın yağışlı olması doğaldır. Hikâyesine göre; türkünün bu tarihten önce söylenmeye başlandığı anlaşılmaktadır. 8-21 Temmuz 1921 tarihindeki Kütahya-Eskişehir Muharebeleri neticesinde Türk ordusunun Sakarya Nehri’nin doğusuna çekilmesi halkın moralini olumsuz olarak etkilemiştir.* Ordunun geri çekilmiş olması üzerine çok sert tartışmalar yapılırken, telaşa düşen bazı meclis üyeleri tarafından meclisin Kayseri’ye taşınması konusu gündeme getirilmiştir.** Felakete doğru gittiği görülen durum karşısında, Meclisin yetkileri de üzerinde olmak üzere, Mustafa Kemal’e 5 Ağustos 1921’de Başkomutanlık görevi verilmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal, 12 Ağustos’ta Batı Cephesi’ne gitmiştir. Türkünün sözlerinde ve hikâyesinde, Anadolu’nun kurtuluşu için bütün ümitlerin Mustafa Kemal’e bağlandığı görülmektedir. Bu durumda, türkünün Mustafa Kemal’e Başkomutanlık görevinin verilmesini takiben ordunun başına geçtiği günlerde ortaya çıktığı anlaşılmakta ve 5-12 Ağustos arasında bir haftalık bir zaman aralığına sabitlene bilmektedir.***

Hikâyesi ile türkü arasındaki en temel fark; hikâyedeki “*Biz Yunana esir olduk*” dizesine karşı türküdeki “*Biz düşmanı esir ettik*” dizesidir. Türkünün ortaya çıktığı günlerde, Türk ordusunun Sakarya Nehri doğusundan Polatlı önlerine kadar -Ankara’daki Meclis’e 75 km mesafe- geri çekilmiş olması durumunu göz önüne alırsak, “esir olduk” ifadesinin daha anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, ilgili dizenin hemen devamındaki dizede yer alan “Şu feleğin işine bak” sözü, beklenmeyen ve arzu edilmeyen durum karşısında hayıflanma ifa-

* Bu konuda geniş bilgi için bkz. **Türk İstiklal Harbi, IInci Cilt, Batı Cephesi, 4ncü Kısım, Kütahya, Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921 - 25 Temmuz 1921)**, (1974), T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara.

** Bahsedilen tartışmalar hakkında bkz. **TBMM Gizli Celse Zabıtları**; 23 Temmuz 1337 (1921) tarihli 54üncü oturum ile ve 5 Ağustos 1337 (1921) tarihli 62nci oturum arasındaki görüşmeler.

*** Türkünün hikâyesinde yer alan tarihi olayları bilmeyenler, türkünün 30 Ağustos 1922’yi takip eden tarihlerde ortaya çıktığını ifade etmektedirler; bkz. <http://cengizdamar.blogspot.com.tr/2011/11/ankaranin-tasina-bak-turkusunun.html>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015). Bu doğru değildir. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nde 57nci Alay’ın komutanı önce Albay Reşat, sonra Albay Sabit (Noyan)’dır; Albay Mümtaz (Çeçen) bu harekatta yer almamıştır. Bkz. İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922**, Türk Tarih Kurumu, 1993, s. 283, 291, 294.

desidir. Dolayısıyla, türkünün orijinal halinde bu dizenin “*Biz Yunana esir olduk*” şeklinde olduğu söylenebilir.

Türkünün değişik nüshalarının tartışıldığı internet ortamlarında “Pek şanlıyız (Türk oğluyuz)” dizesiyle ilgili önemli bir iddia yer almaktadır. Söz konusu dizenin türkünün orijinalinde “Pek şanlıyız, Osmanlıyız” şeklinde olduğuna dair yazılanlar takip eden şekildedir: “*Daha okula gitmezden nakaratını “Pek şanlıyız, Osmanlıyız” şeklinde söyledik. Okul sıralarında ise Osmanlıyız kısmı yazılmadı ve söylenmedi. Sekizlik hece ölçüsüyle yazılmış bir şiir olduğunu düşünürsek Osmanlıyız kelimesinin yer alması gerekirdi*”. * Türkünün ortaya çıktığı tarihte; İstanbul’da Padişah Sultan Vahdeddin halen makamındadır; Anadolu halkı saltanatı ve hilafeti halen devletin başı, kendisini de Osmanlı’nın tebaası olarak kabul etmektedir. Cumhuriyetin ilanı öncesinde 1920’li yıllardaki meclis üyelerinin büyük bir kısmının algısı da, bundan farklı değildir. Cumhuriyet kurulduktan yıllar sonra Anadolu gezilerine çıktığında köylülerin Atatürk’e “İstanbul’da Padişahımız efendimiz nasıllar” diye sorması hatırlanacak olursa, türküde “Pek şanlıyız, Osmanlıyız” dizesinin yer alması pek de şaşırtıcı değildir. Türkünün orijinal sözlerindeki “Osmanlıyız” ifadesinin, Cumhuriyet kurulunca, yeni rejimin bir gereği olarak çıkarıldığı, bazı yeni nüshalarına da ideolojik bir yaklaşımla “Türk oğluyuz” ifadesinin ilave edildiği görülmektedir.

Türkünün incelenen nüshalarında yer alan bazı ifadelerin ve öğelerin ise hikâyesinde karşılık bulmadığını görüyoruz. Özellikle; “uçan kuşlar”, “Aydın yaylası”, “istihkâmda katledilen genç”, “yeşil bayrak” ve “Sincan yolu” gibi öğelerin, türkünün hikâyesindeki eksikliği dikkat çekmektedir. Bu öğeler aşağıda ilgili başlıklar altında ayrıca incelenmiştir.

3.2 Mekân

Türküde geçen en genel mahiyetteki mekan Anadoludur. Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedilmesiyle Osmanlı Devleti’nin yıkılması döneminde savaşın galip devletleri veya onların maşası durumundaki devletler tarafında işgale uğrayan ve halkı büyük zulüm gören en geniş coğrafi mekânı temsil etmektedir. Milli Mücadele’nin yönetim merkezi olarak büyük öneme sahip olan Ankara, türküde coğrafi bağlamda Anadolu’nun merkezi olarak kullanılmıştır. Osmanlı’nın genellikle ihmal ettiği Anadolu bozkırının ortasında yer alan Ankara, mimaride “Andezit” olarak bilinen taşı ile meşhurdur. Bu taş; günümüzden yaklaşık 3 ila 65 milyon yıl önceki jeolojik zaman diliminde volkanik hareketlere bağlı olarak oluşmuş bir kayadır. 20. yüzyılın başından itibaren Ankara’da inşa edilen önemli mimari yapılarda esas yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde mevcut olmayan Taşhan bu yapılar arasındadır. 1915 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin binası olarak inşa edilen ve Milli Mücadele yıllarında Birinci Meclis olarak kullanılan binada da, Ankara taşı kullanılmıştır.

Aydın, Ege bölgesinin Güney ucunda, verimli toprakların İç-Anadolu’nun engebeli arazisi ile buluşmaya başladığı mevkide yer alan ilimizdir ve stratejik konumu nedeniyle önemlidir. I. Dünya Savaşı sonrasında işgal kuvvetlerine karşı Anadolu’nun direnci kırmak için Yunanlıların Batı-Anadolu’ya asker çıkarmasıyla işgal edilmiştir. Türküde Aydın Yaylası ile, Aydın ilinin adıyla anılan Aydın Yaylası ve civarı kastedilmektedir. Efeler diyarı olarak bilinen ve Milli Mücadele’nin düzenli orduya henüz geçilmediği ilk döneminde, mahalli milis

* <http://forum.memurlar.net/konu/1132362/>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015). Bu sözlerin sahibi ismini açıklamamıştır. Sahibi bilinmese de, konuyu açıklamak bakımından kayda değer görüldüğü için metne dahil edilmiştir.

kuvvetlerle işgal ordularına karşı gösterilen direncin merkezidir. Türküde, Aydın Yaylası kuşların göç yolu gibi anılmaktadır. Bu coğrafi olarak doğru değildir. Palearktık bölgedeki * dört ana kuş göç yolu Türkiye üzerinden geçer.** Ancak; bu göç yolları kuzey-güney doğrultusunda uzanırlar ve hiçbir Doğu-Batı, Ankara-Aydın istikametinde değildir. Coğrafi olarak mümkün olmamasına rağmen kuşların göçünün türküde yer almasının, iki bölge arasındaki iletişime ve doğrudan haberleşmeye işaret ettiği düşünülmektedir.

Türküde geçen Bursa, Ege bölgesinin Kuzey ucunda yer alan ve Milli Mücadele'nin yönetim merkezi olan Ankara'ya ulaşımında en elverişli konuma sahip olan bir ilimizdir. Bursa'nın fazla bir direnç görmeden Yunan ordusu tarafından 8 Temmuz 1920'de işgali, Büyük Millet Meclisi'nde hararetli münakaşalara yol açmıştır. Bunun üzerine Mecliste sert tartışmalar başlar ve Afyonkarahisar mebusu Şükrü Bey, Garp cephesinde kolordu ve Bursa'daki kuvvetlerin (56. Tümen) kumandanı Bekir Sami Bey, Bursa valisi Hacim Muhittin Bey ve Aşir Bey'in görevlerinden niçin uzaklaştırılmadıkları ve divan-ı harbe verilmediklerine dair gensoru önergesi verir (14.8.1920). Antalya mebusu Hamdullah Suphi, bu şahısların Bursa'dan ayrılmasını ve cezalandırılmalarını talep eder. Meclisteki bu harareti tartışmaları yatıştıran Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal olur. Mustafa Kemal, askerî harekât gerektirdiği için Bekir Sami Bey'e Bursa'yı terk etmesi emrinin kendisi tarafından verildiğini belirtir. Bursa'daki Türk kuvvetleri, Yunanlılara karşı koyabilecek güçte değildir. Daha zinde kuvvetlerin toplanabilmesi için geri çekilmek mecburiyeti olduğunu ifade eder ve muhalif sesleri yatıştırır (Sınar, 2007:340).

Anadolu coğrafyasında, türküde geçen Kazancık adıyla anılan birden fazla yer bulunmaktadır. Kayseri-Pınarbaşı-Kazancık; Sivas-Şarkışla-Kazancık ve Erzurum-Tekman-Kazancık. Bu yerlerin üçü de Milli Mücadele'de harp cephesi değildir. Hatay-Altınözü-Kazancık; Güney-Doğu Anadolu'daki işgale ve zulme karşı mahalli milisler tarafından başlatılan direncin önemli mekânlarından biri olduğu için türküde adı geçen Kazancık'ın burası olabileceği düşünülmektedir. Son olarak, türküde geçen Sincan yolu, Ankara'ya kadar yaklaşan Yunan işgal ordusunun Polatlı önlerinde durdurulması için asker ve savaş malzemelerinin sevk edildiği ana güzergâhtır.

3.3 Zaman

Türkünün farklı nüshaları içinde doğrudan zamana atıf yapan tek ifade, kuşların Aydın yaylasında kışlamasında "kış" mevsiminin anılmasıdır. Sakarya Meydan Muharebesi'yle ilgili olaylar yaz mevsiminin son ayında başlamış ve sonbahar mevsiminin ilk ayında tamamlanmıştır. Türkünün ana temasına temel olan olayların kış mevsimi ile ilgisi yoktur. Askeri açıdan düşünüldüğünde; sonbaharda düşman karşısında kazanılan zaferden sonra bir takip harekâtıyla düşmanın Aydın'a kadar geri püskürtülmesi, Türk ordusunun nihai taarruz için hazırlıklarını tamamlamak üzere kışı burada geçireceği ve kuşların bu nihai taarruzun zaferle sonuçlanacağını müjdeli haberinin ulakları olduğu düşünülebilir. Ancak; harekâtın tarihi seyri bu şekilde olmadığı gibi, Anadolu'da bu türkünün bestecisi olacak kişinin askeri harekât konusunda bu tür bir öngörüye sahip olacak kadar ileri düzeye askeri eğitime sahip olacağı da mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, türküdeki ifadenin, uyak sağlamak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir.

* Doğu Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika'yı içine alan bölge.

** www.dogadernegi.org, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015).

3.4. İnsan

Türküde geçen Kemal, Kemal Paşa, Gazi Paşa ifadelerinin hepsi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e atıf yapmak için kullanılmıştır. Burada dikkat çeken nokta, asıl adı olan "Mustafa"nın hiç kullanılmaması, bir dizede de unvan kullanılmadan, sadece "Kemal" denmesidir. Çavuş: orduda geçici askerlik yapanların elde edebileceği en yüksek rütbe/makam olması nedeniyle Anadolu kültüründe önemli bir yere sahiptir. Askerlikte erleri yöneten kişi olduğu gibi, sivil hayatta da ırgatları öneten kişidir. Türküde geçen ana, Anadolu kültüründe en kutsal, dışı kişidir. Oğul, soyun devamını temsil eder, ata ise, kahramanlık menkıbelerinin önemli baş aktörlerinden biri, ecdattır.

3.5. Motifler

Türküde elem, keder ve üzüntüyü sembolize eden motiflerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. "Gözlerin yaşı", üzüntülü ve ağalanacak bir olayı; "kan ağlamak" büyük acı çekmeyi; "yağmur yağar, için için" dışarıya belli etmeden ağlamayı; "kanlı gömlek" zulüm ve işkence görmüş kişiyi; "melül olmak" meydana gelen olumsuz olaylar karşısında çaresiz ve üzgün kimseyi; "feleğin işi" ise, Anadolu kültürüne has kadercilik anlayışında arzu edilmeyen veya kontrol edilemeyen durumları sembolize etmektedir. "Şu feleğin işine bak" tabiri, beklenenin yerine beklenmeyen ve olumsuz bir gelişme karşısında hayret ve hayıflanma bildirmek amacıyla kullanılmıştır. Türküde beklenmeyen durum ise, düşmanın/Yunanlıları Türkleri esir almasıdır. Üzüntüyü sembolize eden bu ifadeler, insanların çektiği sıkıntıların derecesini ve boyutlarını dile getirmekte ve bunların çok ileri derecede olduğunu göstermektedir. Bu da, üzerinde yaşadığı toprakları düşman tarafından işgal edilen insanlardan beklenecek bir durumdur.

Genel özellikleri yukarıda mekan başlığı altında açıklanan "Ankara taşı", Birinci Meclis binasının ana yapı malzemesi olması nedeniyle, hem Milli Mücadele'nin merkezi olan Ankara'yı, hem de Milli Mücadele'nin en kritik kararlarının alındığı ve yürütüldüğü mekân olarak Meclis'i sembolize etmek için kullanılan bir motif olmuştur. "Uçan kuşlar" genellikle iyi ve olumlu haber müjdecisidir. "Yaylada kışlamak" Anadolu kültüründe, yazın ovadaki veya sahildeki sıcak ve bunaltıcı havadan uzaklaşmak için yüksek yerlerdeki yaylaya çıkılmasını ifade etmektedir. Fakat, Ankara'da halkının yaşam biçimini ifade etme. Türküde, Batı Anadolu'daki yerel milis kuvvetlerinin (efelerin) yaşam mekânı olan dağlara atıfta bulunmak için ifadesi kullanılmış olabilir. "Çadır" motifi ise, ordugâh, asker kışlası yerine kullanılmıştır. Çadırılı bir ordugâh, düzenli bir orduyu temsil eder. Burada, düzensiz yerel milis kuvvetlerinden sonra, Meclisin yönetimi altında düzenli orduların teşkil edilmiş olmasına atıfta bulunuluyor olabilir.

"Asker" ve "ordu" tabirleri, Milli Mücadelenin küçük rütbeli, büyük kahramanları olan Mehmetçik'e, bireysel veya toplu atıflar (bireysel olarak "asker", toplu olarak "ordu") için kullanılan sözlerdir. Türküde geçen "şanlı ordu" tabiriyle, askere hem bireysel hem de topluca atıfta bulunmaktadır. "Düşman" ve "zalim düşman" motifleriyle, Anadolu'yu işgal eden, yakan, yıkan, zulmeden silahlı güç kastedilmektedir. Düşmanın yaptığı zulümlere dikkati çekmek için "zalim" niteleme sıfatıyla anılmıştır. Türküde "düşman" kelimesiyle, Anadolu'nun Batı kesimlerini işgal eden Yunanlılar kastedilmektedir. "Tarihe kaydolmak", zor şartlar altında elde edilen başarının destanlaşması, zaman içinde unutulmayacak şekilde belleklere yerleşmesini ifade etmektedir. "Ye-

şil bayrak” terimi “Atalardan miras kalan” ifadesiyle beraber değerlendirildiğinde, muhtemelen İslam’ı temsil eden yeşil bayrak kastedilmektedir.

II- Kolumu Salladım Toplar Oynadı

1. Türkünün Metni

Kolumu Salladım Toplar Oynadı (1. Nüsha)	Tıfındır hastane ¹ (2. Nüsha)	Tıfındır hastane (3. Nüsha)
Kolumu salladım topalar oynadı Karataş içinde çete kaynadı Yaşasın Urfa’lılar teslim olmadı Di yeri yeri kumandanlar yeri Çetelerim gidiyor dönmüyor geri	Tıfındır hastane karşıma karşı Zalim Fransızın bomba atışı Urfa çetelerinin süngü takışı Di yeri yeri Saip Beğim yeri Çetelerin gidiyor dönmüyor geri	Tıfındır hastane karşıma karşı Zalim düşmanların bomba atışı Urfa çetelerin süngü takışı Di yörü yörü kumandanlar yörü Urfa çeteleri dönmüyor geri
Tıfındır hastane karşıma karşı Zalim Fransızın bomba atışı Urfa çetelerinin süngü takışı Di yeri yeri Bozanbeğim yeri Çetelerim gidiyor dönmüyor geri	Kolumu salladım topalar oynadı Kara daş içinden asker kaynadı Yaşasın Urfa’lılar teslim olmadı Di yeri yeri kumandanım yeri Çetelerin gidiyor dönmüyor geri	Şişkonun damından atladım geldim Cephanem döküldü topladım geldim Hain düşmanları pekledim geldim Di yörü yörü kumandanlar yörü Urfa çeteleri dönmüyor geri
Tıfındır tepesinde tabya kuruldu Ermeniler Fransıza asker yazıldı Şebekede Fransıza mezar kazıldı Di yeri yeri Bozanbeğim yeri Çetelerim gidiyor dönmüyor geri	Fransızın başında kırmızı fesler Atılıyor bombalar gelmiyor sesler Bütün ruhlar uçmuş kalmış kafesler Di yeri yeri kumandanlar yeri Çetelerin gidiyor dönmüyor geri	
Çekerim çekerim gitmez kadana Fransızın kurşunu değmez adama Dönmezsem haber verin anama Di yeri yeri kumandanlar yeri Çetelerim gidiyor dönmüyor geri	Şişko’nun damından atladım geldim Cephanam töküldü topladım geldim Hayın Fransızı pakladım geldim Di yeri yeri kumandanım yeri Çetelerin gidiyor dönmüyor geri	
Şişkonun damından atladım geldim Cabırhaman döküldü topladım geldim Hayın düşmanları pakladım geldim Di yeri yeri kumandanlar yeri Çetelerim gidiyor dönmüyor geri		
Fransızın başında kırmızı fesler Atılıyor bombalar gelmiyor sesler Ruhları çekilmiş kalmış kafesler Di yeri yeri kumandanlar yeri Çetelerim gidiyor dönmüyor geri		

1.2 Türkünün Metninin Değerlendirilmesi

Urfa yöresine ait olan türkünün, “kolumu salladım topalar oynadı” ve “Tıfındır hastane” isimleri altında, yörede yaygın olarak yapılan sıra gecelerinde söylendiği görülmektedir. Türkünün ikinci nüshası, birinci nüshanın iki bendinin eksik ve kalan bentlerin sıralamasının yer değiştirmiş halidir. Türkülerin isimlerini ilk dizelerinden almaları sebebiyle, türkü nüshalarında ilk iki bendin yer değiştirmesi, bu nüshaların farklı isimlerle anılmasına neden

olmuştur. İkinci nüshada bazı dizelerde birkaç kelimenin de değişik olduğu görülmektedir. Üçüncü nüshanın, ikinci nüshadan iki bendin çıkarılmasıyla oluştuğu anlaşılmaktadır. Bentlerde, anlamı değiştirmeyen, birkaç kelime değişikliği de görülmektedir.

2. Türkünün Hikâyesi

Türkünün değişik nüshalarıyla ilgili, çeşitli kaynaklarda birbirine benzer hikâyeler yer almaktadır. Bu hikâyeler arasında en kapsamlı olanı şöyledir: I. *Dünya Savaşı'nın ardından* imzalanan Mondros Mütarekesine istinaden Urfa şehri, önce İngilizler (7 Mart 1919), İngilizlerin ayrılmasıyla da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir (31 Ekim 1919). Urfalıların işgal kuvvetlerine şiddetli direnmeleri neticesinde Fransız güçleri, 11 Nisan 1920 sabahı Hastane ve Hızmalı köprü yolunu izleyerek, iki koldan Suruç yönüne *şehri* terk etmeye başlarlar. Suruç civarında bulunan diğer Fransız kuvvetleriyle birleşip tekrar Urfa'ya dönmemeleri için bir Türk birliği kendilerini geriden takip etmektedir. Fransız öncüleri ve bilhassa öncüde bulunan Ermeniler yolda ilerlerken köylülere ateş ederler, köylüler de karşılık verir ve bu suretle *çatışma başlar*. Takipteki Türk birliğinin Şebeke Boğazı mevkiinde şiddetli bir çatışma yaşandığı şeklindeki raporu üzerine, Urfa ve civardaki köylerden silahlarıyla yetişenler çatışmaya katılırlar ve Fransız kuvvetlerini etkisiz hale getirirler. Urfalılar, şehri düşman işgalinden kurtardıkları için sevinç gözyaşları içerisinde dönerken duygularını bu türküyle dile getirmişlerdir".*

3. Türkünün Tahlili

3.1 Türkünün Hikâyesi ile Metnin Karşılaştırılması

24 Mart 1919'da Urfa'yı işgal eden İngilizler, Musul'un kendi kontrollerine bırakılmasını pazarlık ederek çekilmişler ve şehir 30 Ekim 1919'da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bölgede asayişin temini için Aralık 1919'da Urfa Jandarma Tabur Komutanlığı'na atanan Revandüzlü Yüzbaşı Ali Saip, mutasarrıf ve ileri gelenlerle anlaşarak Kuvâ-yı Milliye teşkilatını kurmuştur. Fransızların bu hareketi haber alması üzerine, Yüzbaşı Ali Saip 16 Ocak 1920 gecesi gizlice Diyarbakır'a gider ve aşiretlerle yaptığı temaslar neticesinde topladığı kuvvetlerle, 7/8 Şubat 1920 gecesi Urfa'nın 5 km kuzeyindeki Karaköprü köyüne gelir. Şehirdeki Fransız işgal kuvvetlerini ve halka zulmeden Ermenileri bir yazı ile uyardıktan sonra, 9 Şubat 1920'de emrindeki kuvvetlerle şehre girer. Fransızlar, şehrin dışındaki hastane binalarına sığınır. Fransızlara top ateşiyle taarruz etmek gerekir. Bölgedeki 13ncü Kolordu komutanlığı, topçu birliklerinin olaya doğrudan müdahalesinin Mondros Mütarekesi hükümlerinden dolayı siyasi bir krize neden olacağını düşünerek tereddütlü davranır. Ankara'da durumu haber alan Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal, Siverek'teki dağ toplarının derhal Urfa'ya gönderilmesini bildiren emri telgrafla gönderir.** Bu emir üzerine; dağ topları, makineli tüfekler, cephane, bir miktar süvari ve piyade kuvveti Urfa'ya gönderilir. Türkünün halk arasında yer almış olan hikâyesinde bahsi geçmeyen bu olay türküye "kolumu salladım toprak oynadı" isminin verilmesine sebep olmuştur.

* <http://www.turkudostlari.net/hikaye.asp?turku=4134>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2015).

** Bu telgraf hakkında bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt: 6 (1919-1920), Kaynak Yayınları, s. 300.

Ermenilerle birleşen Fransız kuvvetleri 2 makineli tüfekle Telkandır (Tıfındır) tepesindeki Amerikan yetim evi, kilise ve civardaki binalara mevzilenerek buralardan Türklere ateş açmışlardır (Türk İstiklal Harbi, 1966: 107). Türkünün halk arasındaki hikâyesinde yer alamayan bu olay; türkünün “*Tıfındır tepesinde tabya kuruldu / Ermeniler Fransıza asker yazıldı*” dizelelerinin söylenmesine sebep olmuştur. Şehre hâkim durumdaki; Fransız birliklerinin sığındığı hastane binalarının bulunduğu tepe ile silahlı Ermenilerin yerleştiği Telkandır tepesi, yan ateşleriyle birbirlerini koruyacak şekilde muhkem hale getirilmiştir. Ermeni mahallesinden kaçarak Türk tarafına sığınan Süryaniler, Ermenilerin kendi mahallelerinde dinamit ve bomba yaptıklarını bildirmiştir (Türk İstiklal Harbi, 1966: 112-113). Bu cephe Türklere karşı kullanılmıştır. Türkünün halk arasındaki hikâyesinde yer alamayan bu iki olay; türkünün “*Tıfındır hastane karşıma karşı / Zalım Fransızın bomba atışı*” dizelerinin kaynağıdır.

11 Nisan 1920’de Fransız kuvvetlerinin Urfa’dan ayrılmaları sırasında; şehrin 15 km Batısında Şebike boğazı olarak anılan bölgede, aşiretlerle Fransız askerleri arasında çatışma çıkmıştır. Çatışmalardan sonra hayatını kaybeden yaklaşık 300 Fransız askeri burada gömülmüştür. Ölen ve teslim alınan Fransız kuvvetlerinde Cezayirli birlikler bulunmaktadır (Türk İstiklal Harbi, 1966: 115-116). Cezayirli askerler yerel kıyafetleri andıran üniformalar ve kırmız fes takmaktadırlar. Türkünün halk arasındaki hikâyesinde yer alamayan bu olgular; türkünün “*Şebekede Fransıza mezar kazıldı*” ve “*Fransızın başında kırmızı fesler*” dizelerinin kaynağıdır.

3.2 Mekân

Türkünün derlemesinde geçen bazı mekân isimleri, milli mücadele olaylarıyla ilgili askeri tarih yayınlarından farklılık göstermektedir. Bunun bir nedeni; mekân isimlerinin türküde yöre ağız ile yer almış olması ve zaman içinde mekân isimlerinin yöre ağzına daha yakın biçimlerde yerleşmiş olmasıdır. Diğer bir nedeni; askeri tarih yayınlarının hazırlanmasında kullanılan belgelerde (resmi evraklar, harp cerideleri, haritalar) olayların geçtiği tarih itibarıyla Osmanlıca olarak yer alan mekân isimlerinin yanlış okunması veya zaman içinde değişikliğe uğramış olması olabilir. Bu sebepler dolayısıyla, günümüzde bazı mekânlar tespit edilememiştir.

Türküde geçen Urfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alır ve Tufandan sonra Nuh peygamber tarafından kurulan ilk şehirlerden biri olduğu kabul edilir (Tuğlacı 1985: 296). Bu yönüyle, tek tanrılı dinler açısından öneme sahiptir. I. Dünya Savaşı sırasında, Sykes-Picot Anlaşması (16 Mayıs 1916) ile Fransızlara bırakılan Urfa ve yöresi, Fransızlara karşı pazarlık konusu olarak kullanılmak üzere Musul üzerinde emelleri olan İngiltere tarafından 24 Mart 1919’da işgal edilmiştir (Türk İstiklal Harbi, 1962: 53-55). İngilizlerin çekilmesinin ardından da, şehir, 30 Ekim 1919’da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir (Türk İstiklal Harbi, 1962: 61). Türküde geçen Karataş aslında Karaköprü köyüdür. Türkünün derlenmesi sırasında değişikliğe uğradığı düşünülmektedir. Ermenilerle işbirliği yaparak Urfa’yı işgal eden Fransız kuvvetlerine karşı harekete geçen milli kuvvetler, şehrin 5 km kuzeyindeki Karataş/Karaköprü köyünde toplanmışlar ve şehre buradan girmişlerdir (Türk İstiklal Harbi, 1962: 102-103).

Urfa şehrinde yer alan bir tepenin adı olan Telkandır, türküde Tıfındır olarak geçmektedir. Türkünün derlenmesi sırasında değişikliğe uğradığı düşünülmektedir. Tıfındır, Urfa şehrine

hâkim bir tepe olarak, işgal sırasında silahlı Ermeniler ve Fransızlar tarafından kullanılmıştır. Şebike adı da muhtemelen türkünün derlenmesi sırasında değişikliğe uğramış ve Şebeke halini almıştır. Şebeke, Fransız kuvvetleri Urfa'yı terk ederken aşiretlerin saldırısına uğradıkları dar geçidin adıdır. Türküde geçen hastane: 8 Şubat 1920'de mili kuvvetler Urfa'ya girdiğinde, Fransızların sığındığı şehrin dışındaki hastanedir (Türk İstiklal Harbi, 1962: 104).

3.3 Zaman

Yukarıda ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere, türkü Milli Mücadele'nin ilk zamanlarına, Urfa'nın 30 Ekim 1919'da Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve 11 Nisan 1920'de işgal kuvvetlerinin şehri terk etmesi arasındaki döneme aittir. Türküde zaman bildiren ifadeler yer almaktadır.

3.4. İnsan

Türküde adı geçen Bozan Bey, işgalci Fransız kuvvetlerini Urfa'dan çıkarmak için Şubat 1920'de düzenlenen harekatta milli kuvvetlerin içinde yer alan Baziki Aşireti'nin başkanıdır. Milli Mücadele'de düzenli orduya geçildiğinde orduya katılmış ve onbaşı rütbesiyle görev yapmıştır (Türk İstiklal Harbi, 1962: 111). Şişko, muhtemelen, türküye konu olan çete mensuplarından birinin, mahalli bir şahsiyetin takma adı veya lakabıdır. Bu şahıs hakkında bilgi bulunamamıştır. Saip Bey, Urfa Jandarma Tabur Komutanlığına atanan ve 29 Aralık 1919'da Urfa'ya gelen Revandüzlü Yüzbaşı Ali Saip'dir (Türk İstiklal Harbi, 1962: 61). Osmanlı ordusu subayları ve birliklerinin Anadolu'da başlayan Milli Mücadele içinde doğrudan yer almasının yaratabileceği sakıncalı durumlar nedeniyle, Urfa yöresindeki çatışmalarda "Namık Bey" takma adıyla görev yapmıştır (Türk İstiklal Harbi, 1962: 114).

3.5. Motifler

Türküde çok miktarda askerlikle ilgili kelimenin motif olarak kullanıldığı görülmektedir: "Çeteler" Milli Mücadele için örgütlenmiş, silahlı mahalli güçler; "tabya" Düşman hareketlerini güçleştirmek veya geciktirmek için tesis edilmiş korumalı alanların etki sahasını büyütme için kurulmuş mevzi; "Cabırhaman" ise cephane anlamındadır ve muhtemelen türkünün derlenmesi sırasında değişikliğe uğramıştır. "Kumandanlar yeri" ifadesi, "kumandanlar yürü" ifadesinin mahalli ağızla söylenmiştir halidir. Şehirden uzakta Fransız kuvvetleriyle çatışmaya girmiş olan mahalli güçlere, askeri birliklerin yardıma gelmesi için bir çağrıdır. Kadana (kataka) bir cins iri attır. Urfa'nın düşman işgalinde kurtarılmasında Siverek'ten getirilen dağ topraklarını çeken ağır yük hayvanlarını anlatmak üzere kullanılmış olabilir. "Kırmızı fes", Fransız birlikleri içinde yer alan Cezayir asıllı Müslüman askerlerin üniformalarının bir parçası olarak başlarına giydikleri başlıktır. "Paklamak" (peklemek) kelimesi ise arıtmak, gidermek, temizlemek anlamına gelmekte ve işgalci düşman birliklerini bölgeden uzaklaştırmak manasında kullanılmıştır. "Ruhları çekilmiş kalmış kafesler" ifadesiyle, Milli Mücadele esnasında şehit olanlar ve onların geride kalmış olan naaşları kastedilmiştir.

III- Yörük Ali Türküsü

1. Türkünün Metni

Yörük Ali türküsü ² (1. Nüsha)	Yörük Ali türküsü ³ (2. Nüsha)	Yörük Ali türküsü ⁴ (3. Nüsha)
Şu Dalma'dan geçtin mi Soğuk sular içtin mi Efelerin içinde Yörük Ali'yi seçtin mi	Şu Dalma'nın çeşmesi Ne hoş olur içmesi Efelerin içinde Yörük Ali seçmesi Hey gidinin efesi, efesi Efelerin efesi	Dağları da oydular İçine çete koydular Yörük Ali Efe'nin adını Hazret-i Ali koydular
Şu Dalma'nın çeşmesi Ne hoş olur içmesi Yörük Ali'yi sorarsan Efelerin seçmesi	Şu dağları oydular İçine çete koydular Yörük Ali Efe'nin adını Hazret-i Ali koydular Hey gidinin efesi, efesi Efelerin efesi	Değil aman değil mi Yörük Ali Efe aslan değil mi
Cepkenimin kolları Parıldıyor pulları Yörük Ali geliyor Açıl Aydın yolları	Şu Dalma'nın Çeşmeleri burmalı Yar üstüne Yar seveni Vurmalı Hey gidinin efesi, efesi Efelerin efesi	Malgaç Çayı'nda durdum Otuz düşman ben vurdum İki çete ile ben Aydın'ı Yunan'dan aldım
Aydın dağını oydular Ardında yar koydular Yörük Ali'nin ismini Hazreti Ali koydular	Şu Dalma'dan geçtin mi Soğuk sular içtin mi Efelerin içinde Yörük Ali'yi seçtin mi Hey gidinin efesi, efesi Efelerin efesi	Bu dağların efesi/ Yörük Ali Efe'm Aydın'dan gelir sesi
Malkoç çayında durdun Binlerce Yunanlıyı vurdun Yüz tane efe ile Aydın'ı, Yunan'dan aldın		Şu dalmadan geldin mi Soğuk sular içtin mi Efelerin içinde Yörük Ali Efe'yi seçtin mi
Çam dalına yaslandım Yağmur yağdı ıslandım Yörük Ali'nin yanında Altı ay on gün eylendim		De gidinin efesi Yörük Ali Efe'm aslan değil mi
Hey gemici gemici Nerden aldın pirinci Efelerin içinde Yörük Ali birinci		Cepkenimin kolları Parıldıyor pulları Yörük Ali Efe de geliyor Açıl Aydın yolları
Deve damı han oldu Yörük Ali memlekete şan oldu Yörük Ali'yi sorarsan Bu dünyaya nam oldu		Aydın eli dumanlı/ Yörük Ali Efe'm Bak kaçıyor Yunanlı

Dağlar aman hey tane Yörük Ali şu cihanda bir tane Bıçağımın masadı Yörük Ali düşman kasabı		
Aydın dağları dumanlı Bak kaçıyor Yunanlı Yörük Ali geliyor Bak kaçıyor Yunanlı		

1.2. Türkünün Metninin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere, Yörük Ali türküsünün 3 nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar birbirinden çok farklıdır ve. 2. ve 3. Nüshalarda tekrar eden “Şu Dalma’dan geçtin /geldin mi, Soğuk sular içtin mi, Efelerin içinde, Yörük Ali’yi seçtin mi” nakaratı haricinde, nüshalar arsında benzer dizeler mevcut değildir. 1. Nüsha 10 kıta uzunluğunda olup, diğer nüshalar arasında en uzunudur. Yörük Ali Efe’nin kahramanlıkları yer zaman hatta sayı belirtilerek anlatılmaktadır. 2. nüsha, 4 ana kıta ve nakarat türünde ve “*Hey gidinin efesi, efesi Efelerin efesi*” diye tekrar eden iki satırlık dört nakarat dizesinden oluşmaktadır. 3. nüsha 4 ana kıta ve iki satırlık dört dizeden oluşmaktadır. İlginçtir ki, dörtlüklerin ardından gelen bu iki dizelik kısımlar nakarat halinde değildir. Her bir dize farklı söylenmektedir. Türkü metninin değerlendirilirken, her üç nüshası da dikkate alınmış ve beraberce değerlendirilmiştir.

2. Türkünün Hikâyesi

Ege yöresine ait bir türküdür. Manisa ve Nazilli’ye ait olduğu ifade edilen birçok nüshası bulunmaktadır. Türkünün en yaygın nüshası, yukarıda 1. Nüsha olarak verilen, nüshadır ve “*Hey gidinin efesi, efesi / Efelerin efesi*” nakaratı hariç, çeşitli nüshalarında yer alan dizelerin bir araya getirilerek derlenmesinden oluşmuştur. Bu sebeple, türkünün değişik nüshalarına ait hikâyeleri de farklılıklar ve çelişkiler göstermektedir. Türkünün hikâyesini oluşturacak nitelikteki bilgiler bir araya getirilerek aşağıda özetlenmiştir.

Yörük Ali (1896-1953) Batı Anadolu’daki Milli Mücadele’de yer almış Kuvâ-yı Milliye ve ordu mensuplarının hatıralarında ismi sıkça geçen, birçok yararlılıklarıyla meşhur olmuş efelerdendir. Aydın-Sultanhisar civarındaki göçebe Türkmen oymağındandır. Üç sene çetecilik yaptıktan sonra köy hayatına dönmüştür. Yunanlıların İzmir’i ve Aydın’ı işgal etmesi üzerine, tekrar küçük bir çete kurmuştur. Haziran 1920’de çetesiyle birlikte Menderes Nehri’ni sallarla geçerek Malkoç adlı tren köprüsünü muhafaza eden Yunan karakoluna başarılı bir baskın gerçekleştirmiştir. Aydın ve Köşk cephesinde bir buçuk sene kadar vuruşan ve bölgedeki çatışmalarda çok faydası görülen kuvvetler. Yörük Ali Müfrezesi adıyla anılmıştır. Yörük Ali Efe’ye İstiklal Madalyası ve Milis Beratı verilmiştir. *

* Yörük Ali Efe’yle ilgili bir araştırma için bkz. Fatih Özkurt, **Yörük Ali Efe’nin Hayatı, Milli Mücadele Tarihindeki Yeri ve Önemi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2008 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

3. Türkünün Tahlili

3.1 Türkünün Hikâyesi ile Metnin Karşılaştırılması

Yörük Ali Efe 1895 yılının kış aylarında doğmuştur. Ailesi, Aydın'ın Sultanhisar ilçesi civarında göçebe hayatı sürdüren Sarı Tekeli Aşireti'ndendir. Küçük yaşta yetim kalmış, annesi ve üvey babasının yanında yetişmiştir. Bir hasmının iftirasına uğrayarak kısa süre hapis yatmıştır. Askerde uğradığı bir hareketten dolayı kaçarak Molla Ahmet Efe'nin yanına kızan olarak girmiştir. Molla Ahmet Efe'nin ölümünden sonra çetenin başına geçmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında asayiş güçleriyle anlaşılarak dağdan düze inmiştir. Başka bir çeteyle arasındaki husumet nedeniyle tekrar çeteciliğe dönmüştür.

15 Mayıs 1919'da İzmir'im Yunan kuvvetleri tarafından işgalini takiben 27 Mayıs'ta düşman kuvvetleri Aydın'a girmiştir. Bunun üzerine, bölgede direniş hareketini örgütlemek üzere emrindeki birliklerle Çine'ye çekilen Albay Şefik (Aker), Haziran 1919'da civar dağlardaki efeleri milli mücadeleye katılmaya davet eder. Albay Şefik, Yörük Ali Efe ile ilk karşılaştığında onu etraflıca tasvir etmekte ve *"tüfeğinin kundağını gümüş pullarla işletmişti"* demektedir. Türküdeki *"Cepkenimin kolları, Parıldıyor Pulları Yörük Ali Efe de geliyor, Açıl Aydın yolları"* dizesi de Ali Efenin cepkeninin de pullarla işli olduğuna işaret etmektedir. Albay Şefik'in anlatımı ve türküde yer alan ifadeler, Yörük Ali Efe'nin gösterişli haliyle diğer efeler arasından kolayca seçildiğini göstermektedir. (Aker, 2006:124).

Yörük Ali Efe kuvvetleri, Haziran 1919 sonunda Yunan kuvvetlerine teslim olacağını bildirerek gizli bir baskın planlamıştır. Bir gece önceden milis kuvvetleriyle Dalaman Nehri'ni geçerek 16 Haziran 1919'da Malkoç Deresi üzerindeki demiryolu köprüsünü korumakla görevli Yunan kuvvetlerine karşı başarılı bir baskın gerçekleştirir. Türküde geçen *"Malkoç çayında durdun, Binlerce Yunanlıyı vurdun, Yüz tane efe ile, Aydın'ı Yunan'dan aldın"* sözleri ve *"Aydın eli dumanlı/ Yörük Ali Efe'm Bak kaçıyor Yunanlı"* dizeleri, bu başarıyı anlatmaktadır. Yine, türküde geçen Dalma bölgedeki Dalaman, Malgaç ise Malkoç çaylarıdır. *"Malgaç Çayı'nda durdum, Otuz düşman ben vurdum, İki çete ile ben, Aydın'ı Yunan'dan aldım"* dizeleri, Yörük Ali Efe'nin iki çete ile ve otuz kişilik düşman grubunu öldürerek, Aydın'ı düşmandan temizlediğine işaret etmektedir. Silah, cephane ve savaşçı personel bakımından çok kısıtlı imkânlarla rağmen elde edilen başarı, çete harbinin (günümüzdeki deyimle gerilla harbi) Kuvâ-yi Milliye'nin yapısına en uygun hareket tarzı olduğunu da göstermiştir. (Gülen, 2007:9).

Yörük Ali Efe'nin Malkoç baskınının başarısı geniş çaplı olarak etkisini göstermiş ve Yunan kuvvetlerinin bazı aldatma hareketlerine kolayca kanmalarına, diğer efe çeteleri bünyesinde çok büyük kuvvetler olduğunu sanarak Nazilli'den geri çekilmelerine neden olmuştur. Türküdeki *"Aydın eli dumanlı, Bak kaçıyor Yunanlı"* dizesi bu çekilmeyi anlatmaktadır. 29-30 Haziran günlerinde devam eden şiddetli çarpışmalardan sonra Yörük Ali Efe milis kuvvetleri Aydın'ı Yunan kuvvetlerinden geri almıştır. Bu başarısı nedeniyle kendisine "Milis Albayı" rütbesi verilmiştir (Özkurt, 2008:95). Milli Mücadele'den sonra, Yörük Ali Efe ile İzmir valisinin yanında buluşan Ali Fuat Cebesoy, efenin keskin nişancılığına şahit olduğu olaydan sonra kendisine, *"Efelerin efesi, vallahi senin gibi dört tümen asker olsa dünya devletleri tarihten silinir"* demiştir (Özkurt, 2008 :130).

3.2 Mekân

Türkünün derlemesinde, Yörük Ali Efe'nin Milli Mücadele yıllarında en çok faaliyet gösterdiği Ege'nin Aydın yöresine ait mekân adları geçmektedir. Dalma (Dalama), Aydın'ın 28 km güney-doğusunda bir kasabadır. 19. yüzyılın ortalarında göçebe Yörük aşiretlerinin bölgede yerleşmesi ile oluşmuştur.* Dalma (Dalama) çayı, günümüzde kurumuş olduğu için, bölgedeki küçük akarsulardan biri haline dönüşmüştür. Dalama'da ilk yerleşimin göçmen Yörük'lerin Hacı Salih Ağa çeşmesinin yanında toplanıp burada pazar kurmasıyla başladığı bilinmektedir.** Türküde geçen Dalma çeşmesiyle, bu çeşmeye atıf yapıldığı düşünülmektedir.

Aydın, 19. yüzyılın başında kendisine bağlı 5 sancak ile Osmanlı Devleti'nin önemli yönetim merkezlerinden biri olan Aydın Vilayeti'nin merkeziydi. (Tuğlacı, 1985:38, 250). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Anadolu'nun düşman kuvvetleri tarafından işgal edilmesinde en çok yıkım ve zulme uğrayan şehirlerden biri oldu. Aydın Dağları, Aydın ilinin kuzey kesimini kaplayan dağ sırasıdır. Bu dağlar ve üzerindeki tepeler eski zamanlardan beri bölgede faaliyet gösteren çetelere yataklık yapmış, çeteler de, Milli Mücadele'nin ilk zamanlarında bölgedeki direnişin milis güçleri olarak hareket etmiştir. Malgaç (Malkoç): Milli Mücadele'de, Aydın yöresinde çete harbi yöntemleri kullanılarak Yunan kuvvetlerine ilk ciddi kayıpların verildiği mevkiidir. Malgaç Çayı da burada yer almaktadır. . Türkünün derlenmesi sırasında, Malkoç'un ses değişikliğine uğrayarak Malgaç'a dönüştüğü düşünülmektedir. Türküde geçen "Deve Damı" ibaresinin "*Deve damı han oldu*" şeklindeki kullanımı, eski bir hayvan barınağının, Milli Mücadele'de bölgede faaliyet gösteren çeteler tarafından han/barınak olarak kullanıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Türkünün hikâyesinde ve Yörük Ali Efe üzerine yapılan çalışmalarda, bahsi geçen barınma yerinin nerede olduğu tespit edilememiştir.

3.3 Zaman

Yukarıda, ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere, türkünün, 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkmasıyla başlayan Batı Anadolu'yu işgal hareketine karşı bölgedeki mahalli çetelerden oluşan milis kuvvetlerinin mücadeleye başladığı 1919 yılının yaz aylarına ait olduğu düşünülmektedir.

Zaman kavramıyla ilgili olarak türküde "altı ay on gün" ibaresi geçmektedir. Yörük Ali Efe ve Demirci Efe gibi çete reisleri tarafından Mayıs 1919'da başlayan ve mahalli milis kuvvetleriyle sürdürülen mücadele Ocak 1921'den itibaren düzenli ordu tertibine geçilerek devam etmiştir. Bölgede birbirinden bağımsız ve bazen de birbiriyle rekabet eder gibi hareket eden Yörük Ali Efe ve Demirci Efe milis kuvvetleri 28 Kasım 1919'da birleşirler. İzmir'in (15 Mayıs) ve Aydın'ın (27 Mayıs) işgali ile bu birleşme arasında geçen süre yaklaşık altı aydır. Türküde yer alan "*Yörük Ali'nin yanında / Altı ay on gün eylendim*" dizeleri, türkünün bu dönemde Yörük Ali Efe yanında yer alan kişilerden biri tarafında yakılmış olduğuna işaret etmektedir.

* http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/09/01/221876/icerikler/dalama_134583.html, (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2015).

** http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/09/01/221876/icerikler/dalama_134583.html, (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2015).

3.4. İnsan

Yörük Ali Efe, türkünün başkahramanıdır. Türküde geçen Hazreti Ali, bilindiği üzere, Hz. Muhammed'in hem damadı, hem de amcası Ebu Talib'in oğludur ve İslamiyet'i kabul eden ilk erkek olarak bilinir. Sünni İslam inancına göre Ali, dört halifenin sonuncusu, Şii İslam inancına göre ise imamların ilki, Hz. Muhammed'in hak varisi ve Alevilik mezhebinin lideridir. “*Yörük Ali Efe'nin adını Hazret-i Ali koydular*” dizesiyle Yörük Ali Efe ile Hz. Ali özdeşleştirilmiştir. Diğer yandan, Yörük Ali Efe üzerine yapılan çalışmalarda kendisinin veya bağlı olduğu aşiretin Alevi olduğuna dair bir bilgi görülmemiştir. Türküde “hazret” ifadesinin dini anlamda kullanılmadığı, Yörük Ali Efe'nin mertebesini yükseltmek için kullanıldığı düşünülmektedir.

3.5. Motifler

Türküde sıkça geçen efe terimi, Ege yöresinin Aydın ilinde kullanılan yiğit sıfatına sahip kişi anlamında kullanılan motiftir. (Aker, 2006: 128). Çeşitli nedenlerle suç işleyen ve güvenlik güçlerinden kaçarak faaliyet gösteren çetelerin reislerine “efe” , fertlerine de “zeybek” adı verilmektedir (Cura, 2004: 20). Anadolu’da tarımın en fazla ticarileştiği, dolayısıyla da toplumsal katmanlar arasında eşitsizliğin en fazla ortaya çıktığı Ege bölgesinde çeteciye verilen addır (Ergil, 1981:84). Cepken, zeybek kıyafetlerinin ana unsurlarındandır. Zeybek giysisi hem bir üniforma, hem de gücün ve dağ iktidarının sembolüdür (Zeybekler, 2014: 2; Sak, 2010:98). Efelerin giydiği sırma işlemeli camadan ve cepken genellikle pullarla süslenir.

Gemici, türkünün hikâyesinin geçtiği mekânlar denizden çok uzak olduğu ve bu yörede gemici bulunmadığı için “*Hey gemici gemici, Nerden aldın pirinci*” dizelerinin ayak mısrası olarak kullanıldığı izlenimi uyanmaktadır. Ancak, Milli Mücadele döneminde, Gölhisar Köyü önünde Menderes Nehri’ni geçmek için kullanılan sal vazifesini gören mavnaya yöre halkı “gemi” demektedir (Aker, 2006:215). Türküde geçen “gemici” ibaresiyle, nehrin geçilmesinde bu mavnayı idare eden kişinin tanımlandığı düşünülebilir. “Masad” çakı, bıçak, kama gibi kesici aletlerin bilinmesi için kullanılan alettir. Kasap ise hayvanları kesen kişidir. “*Bıçağın masadı, Yörük Ali düşman kasabı*” dizesi ile kastedilen kasap, düşmanı öldüren, kanını döken ve düşman kuvvetlerine kayıp verdiren kişi, yani Yörük Ali’dir.

“Dağları oyduklar” ibaresi dağlık arazide sert kaya arazide oyuk (mağara) açılması veya tünel açılarak geçit sağlanması anlamının kullanılmıştır. Türküde yer alan “*Şu dağları oyduklar / İçine çete koydular*” dizelerinden, çetelerin barınması için dağlarda açılan mağaraların kastedildiği anlaşılmaktadır.

IV- İhsan Çavuş Türküsü

1. Türkünün Metni

Aman İhsan Çavuş, canım İhsan Çavuş
Yüreği de sen mi bastın?
Yüreği de ben bastım ama söyleyemem,
Aman İhsan Çavuş, canım İhsan Çavuş

Avcıları sen mi bastın?
 Avcıları ben bastım ama söyleyemem,
 Aman İhsan Çavuş,
 Canım İhsan Çavuş.

1.2. Türkünün Metninin Değerlendirilmesi

Türkü, altı satılık bir kıtadan oluşmaktadır. Kısa cümlelerden oluşan bu satırlarda, adına türkü yakılan “İhsan Çavuş” en fazla tekrar edilen kelimedir. Öyle ki, sekiz satırın dört satırında geçmektedir. Sade ve basit sözlerden oluşan türküde iki yer adı, Avcılar ve Yüreği, geçmektedir. Soru cevap şeklinde karşılıklı konuşma biçiminde sözler yer almaktadır.

2. Türkünün Hikâyesi

Balıkesir yöresine ait olan türkünün, notası ve sözleri yörede bilinmesine rağmen hikâyesinin detayları bilinmemektedir. Türkünün bilinen hikâyesi çok kısadır: *İhsan Çavuş*, Milli Mücadele yıllarında Kuvây-ı Milliye safındaki askerlerdendir. Balıkesir’e gelen İhsan Çavuş, bir kadınla olan ilişkisi yüzünden jandarma tarafından tutuklanarak bir soruşturma geçirmiş, bu türkü de o kadın tarafından yakılmıştır.*

3. Türkünün Tahlili

3.1 Türkünün Hikâyesi ile Metninin Karşılaştırılması

Balıkesir, 30 Haziran 1920’de Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. 30 Ağustos Zaferi’nden sonra Türk Ordusu’nun İzmir’e doğru ilerleyişi sırasında, 6 Eylül 1922’de işgalden kurtarılmıştır. Türkünün hikâyesine göre; Milli Mücadele sonrasında Balıkesir’e geldiği ifade edilen İhsan Çavuş’un soruşturma için Türk jandarma birlikleri tarafından tutuklanmış olması, türkünün 6 Eylül 1922’den sonra yakıldığına işaret etmektedir.

Türküde bahsedilen Yürekli Köyü ve Avcılar Köyü civarı Aznavur isyanlarının geçtiği bölgelere yakın yerlerdir. Ancak; başvurulmuş kaynaklarda Yürekli ve Avcılar Köyü’nün isyancılar tarafından kullanıldığı veya bu iki yerleşim birimine isyancılar veya onları takip eden silahlı kuvvetler tarafından bir baskın yapıldığı konusunda bilgi bulunamamıştır. Türkü ile hikâyesi arasında mutabakat sağlayacak yeterli bilgi elimizde mevcut değildir.

3.2 Mekân

Mekân isimleri, yöre ağzıyla türkü sözü biçiminde dile getirilmiştir. Yüreği (Yürekli Köyü), Balıkesir’in İvrindi ilçesine bağlı bir köydür. Günümüzde bile çok küçük nüfuslu (2012’de 626 kişi) bir köy olup, Milli Mücadele dönemindeki tarihi veya sosyolojik özellikleri hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Avcılar Köyü ise, Balıkesir’in Edremit ilçesine bağlı bir köydür. 1923 yılında Yunanistan’la yapılan nüfus mübadelesinden sonra gelişen köy hakkında, Milli Mücadele bağlamında tarihi veya sosyolojik bilgiye ulaşılamamıştır. 2014’deki nüfusu 2135 kişidir.

*<https://www.facebook.com/109576609069649/videos/404758682091/>, (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2015). Deniz Kaygusuz, <http://www.kaynakca.info/eser/2377975/ihsan-cavus-turkusu>, (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2015).

3.3 Zaman

Yukarıda, türkünün tahlili kısmında açıklandığı üzere türkünün, 6 Eylül 1922’de Balıkesir’in Yunan işgalinden kurtarılmasından sonraki bir döneme ait olduğu düşünülmektedir. Türkünün sözlerinde zaman bildiren ifadeler yer almamaktadır.

3.4. İnsan

İhsan Çavuş, İhsan isimli çavuş rütbeli bir şahıstır. Askeri bir birliğe dahildir. Hangi askeri birlikle Balıkesir’e geldiğine ve soruşturma geçirdiği olaya dair bilgiye ulaşılamamıştır.

3.5. Motifler

Sekiz dizeden ibaret olan türküde, kültürel veya diğer türlü bir motife rastlanmamıştır. Türkü, soru sorma ve cevap verme şeklinde düzenlenmiştir ve karşılıklı konuşma şeklinde geçmektedir. Türküde geçen “canım” ibaresi, sevgiliye hitap olarak ve sevgiliyi sembolize eden bir motif olarak değerlendirilebilir.

V- Demirci Mehmet Efe Türküsü

1. Türkünün Metni

Demirci Mehmet Efe türküsü (1. Nüsha)	Demirci Mehmet Efe Türküsü ⁵ (2. Nüsha)
Demirci de Mehmet Efem de geliyor açılın yollar Sıralanmışta koş yigitler kaçılın dağlar Yürü bre Demirci de Mehmet Efem dağlar yürüsün Hainleri düşmanları korkuda bürüsün	Tencerem dolu ayran Ben gezerim seyrân seyrân Demirci'nin arkadaşı Ödemişli Kör Bayram Bayram aman değil mi Demircioğlu ceylan değil mi
Böylesi yürek, nasip olmaz olmaz her kula Karıncalı dağlarda neler söyler bir gelse dile Nazillinin dağlarında neler söyler bir gelse dile Yürü bre Demirci de Mehmet Efem dağlar yürüsün Hainleri düşmanları korku da bürüsün	Atın boynunda kayış Atın önünden savuş Canın kavga istiyorsa Git Demircioğlu'na kavuş Kal'a yaptım han oldu Demircioğlu Avrupa'ya şan oldu
Bas mavzerin tetiğine de cihan titresin Düşmesin türküm dillerden namım bitmesin Yürü bre Demirci de Mehmet Efem dağlar yürüsün Hainleri düşmanları korkuda bürüsün.	Ödemiş'i bastılar Çalıya mavzer astılar Demirci'nin kamasından Yunanlılar kaçtılar Tabancamın demiri Kostak Adilem bu da Allah emri
	Ödemiş kavakları Dökülür yaprakları Bize de derler Demircioğlu Yıkarcı konakları Dağlar dumansız Demircioğlu dinsiz imansız

	Alçak yüksek yüksek tepeler Kulağında elmas küpeler Çam dibinde yaslanıyor Eli mavzerli çeteler Kal'a yaptım han oldu Demircioğlu Avrupa'ya şan oldu
--	--

1.2 Türkünün Metninin Değerlendirilmesi

Türkü metninin 1. Nüshası, türkü olarak bestelenmiştir ve yaygın olarak bilinenidir. 2. Nüshanın ise bestelenmiş haline rastlanmamıştır. Bu nüsha, yukarıda görüldüğü üzere, daha kısa olup, şiir gibi bir söylenmeye müsaittir. Her iki nüshanın muhtevasına bakıldığında, birbirinden oldukça farklı olduğu ve farklı konulardan bahsettiği görülmektedir. İlk nüshada “Nazilli” geçerken, 2. Nüshada “Ödemiş” zikredilmektedir. Yine ilkinde “düşman” dan bahsedilirken, 2. nüshada “Avrupa” anılmaktadır. Birbirinden oldukça farklı olan bu nüshalardan, aşağıda birbirini tamamlayıcı olarak istifade edilmiştir.

2. Türkünün Hikâyesi

Ege Bölgesi Ödemiş yöresine ait olan türkünün kahramanı Demirci Mehmet Efe hakkındaki mevcut bilgiler şöyledir: Demirci Mehmet Efe (1885-1959). Milli Mücadele’de yararlılığı görülen efelerden biridir. Nazilli ilçesinin Pirlibey köyündendir. Efe olmadan önce demircilik yapmış, bu sebeple “Demirci” sanı ile ünlenmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında kendisine karşı yapılan onur kırıcı bir olaydan dolayı askerden kaçmış, köyüne dönerek zeybek olmuş, dağa çıkmıştır. 15 Mayıs 1919’da Yunan kuvvetlerinin İzmir’e çıkmasından sonra Milli Mücadele’ye katılmıştır. Düşman Nazilli’ye gelince, Demirci Mehmet Efe’nin zararsız duruma getirilmesi için kendisine önemli armağanlar göndererek generallik vaadinde bulunulur. Demirci Mehmet Efe bunları geri çevirerek, düşmanla savaşa girer. Bu arada düşmanın elinde bulunan Nazilli’deki silah deposunu basarak kendi adamlarına dağıttır ve zeybekler ordusunun Demirci Alayını kurmaya başlar. 10 Temmuz’da Aydın’ın doğusundaki Umurlu’ya gelerek Cephe Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey’in komutasına girer. Burada asker toplayarak alayının gücünü artırır ve çok sayıda efe de onun emrine girer. Böylece, Demirci Efe kuvvetleri önemli bir birlik oluşturur. 16 Temmuzda düşman elinde bulunan Aydın’a bir saldırıda bulunur, fakat üstün ateş karşısında ilerleyemez. Para toplamak üzere Denizli’ye gönderdiği Söke’li Ali Efe’nin öldürülmesi ve adamlarının şehirden kovulması üzerine, Demirci Mehmet Efe Denizli’yi basarak, kendisini karşılamaya çıkan memurları hemen öldürtür. Ali Efe’nin ölümünden sorumlu tuttuğu yüz kadar kişiyi de kurşuna dizer ve şehri yakacağını bildirir. Bu kararından güçlkle vazgeçirilir. Bu olaydan sonra ünü her yerde yayılır. Emrinde bulunan 10 bin kişiyle Aydın cephesinde düşman saldırılarını durdurmada başarı sağlar. 5 Ekim 1919’da Aydın Cephesi Umum Kuvây-ı Milliye Komutanı olur. Savaştan sonra köyüne çekilir ve hayatının sonuna kadar burada yaşar. (Cura, 2004: 20 vd.). Bu anlatılanlar, Demirci Mehmet Efe’nin hayatıyla beraber, ana hatlarıyla türkü hikâyesini de oluşturmaktadır.

3. Türkünün Tahlili

3.1 Türkünün Hikâyesi ile Metnin Karşılaştırılması

Nazilli ilçesinin Pirlibey köyünde doğan Demirci Mehmet Efe, babasının mesleği olan demircilik işiyle uğraşmaktadır. Askerliği sırasında uğradığı bir olaydan sonra firar ederek köyüne gelir. Burada bir cinayet işleyince dağa kaçarak efelere katılır. Cesareti ve kahramanlığı ile ün salarak kısa süre sonra yörenin sayılan efelerinden biri olur. Yörük Ali Efe, Haziran 1919'da kendisini Milli Mücadele'ye katılmaya davet eden bir mektup gönderir. Çevredeki askeri kumandanlarla (özellikle Refet Bele ile) temaslarından sonra, Temmuz 1919'da Kuvâ-yı Milliye'ye katılır. Temmuz ayında Umurlu cephesinde meydana gelen çatışmalarda, ağır silahlarla (top) donatılmış Yunan kuvvetleri karşısında askeri birliklerle beraber geri çekilmek zorunda kalır. Bu çatışmalar sırasındaki tutumu efe ve zeybeklerin kolayca disiplin ve otorite altına alınamayacağını göstermektedir (Cura, 2004: 63). Demirci Efe, Umurlu'nun düşmesinden sonra Köşk'te kurulan milis kuvvetleriyle birlikte, kuzeyde Aydın Dağları'na, güneyde Menderes Çayı'na dayanan vadinin savunmasında görev yapar. Hain olarak gördüğü asker kaçaklarını kurşuna dizdirmek ve ibret için ağaçlara astırmak gibi çok sert tedbirler uygulamaktadır. Bu sırada kendisine "Aydın Cephesi Kuvâ-yı Milliye Kumandanı" unvanı verilir. Gücünü artıran Demirci Mehmet Efe, cephenin genel kumandanı gibi davranmaya başlar ve bir beyanname yayınlayarak bölgede genel seferberlik ilan eder. Beyanname İstanbul'da yankı bulur, Damat Ferit hükümeti bu tür davranışların durdurulması için şiddetli tedbirler alınmasını ister. Demirci Mehmet Efe'nin emrindeki çete mensuplarının sayısının düzenli ordu birliklerinden daha fazla olmasına rağmen, bunları orduya karşı bir harekete geçmemek konusunda kontrol altında tutması, Albay Şefik (Aker) tarafından takdirle karşılanmıştır. Denizli ve Nazilli Heyet-i Milliyeleri'nin yanlış tutumları bölgede hakim olan Demirci Mehmet Efe ile Yörük Ali Efe'nin arasının açılmasına sebep olmuştur. (Cura, 2004: 69). Demirci Mehmet Efe, İngiliz Amiral Bristol başkanlığındaki Tahkik Heyeti, bölgede inceleme yaparken İtalyan Yüksek Komiserliğine, Yunan ordu generaline ve diğer yabancı temsilciliklere çektiği telgraflarla, Yunan kuvvetlerinin zulümlerini protesto eder. "Ödemiş'i bastılar, Çalıya mavzer astılar, Demirci'nin kamasından, Yunanlılar kaçtılar" dizesinden Yunanlıları dize getirdiği anlaşılmaktadır. Daha sonra da, kuvvetlerini Milne Hattı'nın gerisine çekmesini isteyen İngiliz kumandanlığına da sert bir cevap vererek isteklerini reddeder. Bir yandan silahlı mücadele ile işgal kuvvetlerine karşı savaşıırken, diğer yandan İstanbul hükümeti ve İtilaf Devletleri temsilciliklerine sert mektuplar yazarak, çeşitli konulardaki tepkilerini bildirir (Cura, 2004: 130). Silahlı faaliyetlerinin yanında bu yazışmalar isminin, türküde "Avrupa" olarak anılan işgalci devletler tarafından da tanınmasına neden olur. "Kal'a yaptım han oldu, Demircioğlu Avrupa'ya şan oldu" dizesi Avrupa nazarında tanındığına işaret etmektedir.

Düzenli orduya geçme faaliyetleri çerçevesinde, Demirci Mehmet Efe kademeli olarak daha pasif hale getirilmiştir. Bu sırada, Temmuz 1920'de Denizli'nin tahliye edilmesi esnasında Kuvâ-yı Milliye ve Milli Mücadele aleyhtarlarının karıştığı bir olayda bazı efelerin öldürülmesi üzerine, Demirci Mehmet Efe'nin Denizli'ye gelerek yerel askeri ve sivil

idarecilerden bir kısmını öldürür. Bu olaydan, türkünün her iki nüshasında ve hikâyesinde bahsedilmemektedir. Göller bölgesindeki iç isyanın bastırılması sırasında Demirci Mehmet Efe'ye bağlı kızanların bazı yağmalama olaylarına karışmış olmasından ve Efe'nin bu olayları tasvip eden tutumundan bahsedilmemektedir. Bu olaylar, Kasım 1920'de milis kuvvetlerinin lağvedilmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde Çerkez Ethem, Demirci Mehmet Efe'yi isyana teşvik etmeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Demirci Mehmet Efe ve kızanları, tasfiye esnasında, Refet Bele'nin uyarısı ile kaçmıştır. Bir süre dağlarda dolaşan Demirci Mehmet Efe Aralık 1920'nin sonunda hükümetle anlaşarak silahı bırakmıştır. Düzenli orduya geçilmesi sürecinde Efeliğin şanına yakışır biçimde hükümet güçlerine teslim olmamış gibi görünmüş, danışıklı dövüş denilebilecek bir takip harekâtından sonra tenkil edilmiştir (Cura, 2004: 131).

Türküde geçen “*Atın önünden savuş, Canın kavga istiyorsa, Git Demircioğlu'na kavuş*” dizesi, Demirci Mehmet Efe'nin yukarıda ifade edilen savaşçı kişiliğine işaret etmektedir. Benzer şekilde “*Bize de derler Demircioğlu, Yıkarız konakları*” ve “*Dağlar dumansız, Demircioğlu dinsiz imansız*” dizeleri, Efe'nin isyankar, sert ve acımasız karakterini yansıtmaktadır.

3.2 Mekân

Ödemiş, İzmir iline bağlı bir ilçedir. Milli Mücadele'ye destek veren zeybek çetelerinin çok büyük bir bölümü Ödemiş civarından katılmışlardır (Cura, 2004: 21). Ödemiş ve civarı, 1 Haziran 1919'da Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Yakınlarda bulunan Nazilli, Aydın iline bağlı bir ilçedir. Milli Mücadele döneminde Batı Anadolu'da Yunan işgaline karşı örgütlenmenin önemli merkezlerinden biridir. Bölgedeki zeybek çetelerinin sıkça uğradıkları ve çeşitli çatışmaların yaşandığı yerdir. 3 Haziran 1919'da Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Karıncalı Dağı, Aydın ilinin Nazilli ilçesinin güney doğusunda yer alır. Demirci Mehmet Efe'nin doğduğu Pirlibey Köyü, bu dağın kuzey eteğindedir. Avrupa, coğrafi mekan olmaktan ziyade, Türküde işgalci devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Dünya anlamında kullanılan “Cihan” terimi, geniş bir kapsamı ifade etmektedir.

Türküde geçen kal'a kaleyi, han yol üzerlerinde yolcuların konaklamasına yarayan yapıyı, konak ise büyük, gösterişli ve genelde yüksek dereceli devlet görevlilerinin resmî konutunu sembolize etmektedir. “*Bize de derler Demircioğlu, Yıkarız konakları*” dizeleri Demirci Mehmet Efe'nin Milli Mücadele'ye karşı hareket eden devlet görevlilerine karşı çok sert davranışını tasvir etmek için kullanılmıştır. Coğrafi mekan olarak kullanılan “dağlar, tepeler” adı belirtilmemiş olmasına rağmen, yöredeki dağlar ve tepelere işaret etmektedir. Bu tür yerler gizlenmesi kolay olması sebebiyle eski zamanlardan beri bölgede faaliyet gösteren çetelere yataklık yapmıştır.

3.3 Zaman

Demirci Mehmet Efe'nin Milli Mücadele içerisindeki faaliyetleri 11 Temmuz 1919'da başlamış, 30 Aralık 1920'de son bulmuştur (Cura, 2004: 127). Türkünün sözlerinde zaman bildiren ifadeler yer almamaktadır.

3.4. İnsan

Ödemişli Kör Bayram, türküde Demirci Mehmet Efe'nin arkadaşı olarak bahsedilen bir şahıstır. Ancak, hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Kostak Adile, türküyeye konu olan çete mensuplarının tanıdığı mahalli bir kadındır. Kostak lakabından anlaşıldığı üzere, gösterişli ve cazip biridir, ancak hakkında bilgi mevcut değildir.

3.5. Motifler

Türküde birbirinden çok farklı motifler kullanılmıştır. Örneğin, hayvan motifleri kullanılarak insanlara atıfta bulunulmuştur: Koç (yiğitler), Sağlıklı, gürbüz genç erkekleri sembolize etmektedir. Ceylan ise dağlarda yaşayan, çevik ve zarif bir geyik türüdür. Bektaşî öğretisinde “hükmeden” hem aslan gibi güçlüdür, hem de ceylan gibi yumuşaktır.* Demirci Mehmet Efe'nin Bektaşî kültürüyle ilişkisine dair bir bilgi görülmemiştir. Ancak; türküde yer alan “*Demircioğlu ceylan değil mi*” dizesinin Bektaşî kültürünün etkisi altında türküyeye girdiği ve çok sert olarak tanınan Demirci Mehmet Efe'yi aynı zamanda zarif ve iyi göstermek amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Kayış, bir şeyi bağlamak, tutmak veya sıkmak amacıyla kullanılan, işlenmiş hayvan derisinden yapılmış dar ve uzun kösele dilimidir. Anadolu kültüründe bir şeyi sağlam olarak bağlamak amacıyla yaygın olarak kullanılır. Binek hayvanlarının koşumuna da kayış denir. “*Atın boynunda kayış/Atın önünden savuş*” dizelelerinin türkünün hikâyesiyle bağlantısı olmadığı, uyak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir.

Çeşitli silahlar da motif olarak kullanılmıştır: Mavzer, zeybek çetelerinin kullandığı genellikle Alman yapısı Mauser marka tüfektir. 1887 yılında Osmanlı Ordusu için çok büyük miktarda satın alınan bu tüfekler çetelerin eline geçmiş ve kullanılmıştır (Şakir, 2011: 17). Tabanca, kısa namlulu, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah. Efe silahları arasında tabanca önemli bir yere sahiptir.

Kavak, sulak bölgelerde yetişen, kerestesinden yararlanılan uzun boylu bir ağaçtır. Bir çok amaçla kullanılan, ekonomik değeri yüksek bir üründür. “Ödemiş kavakları, Dökülür yaprakları” dizesi, Ödemiş'in kavak ağaçlarının meşhur olduğuna işaret etmektedir.

Demirci Mehmet Efenin üzerinde ve kıyafetinde herhangi bir ziynet eşyasından bahsedilmemektedir (Gülen, 2007: 15). İleri derecede zenginliği gösteren ve türküde geçen “elmas küpe” efelere ait bir ziynet eşyası olarak bilinmemektedir. “*Kulağında elmas küpeler*” dizesinin türkünün hikâyesiyle bağlantısı kurulamamıştır, uyak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir.

Dinsiz imansız, acıması, merhamet duygusu olmayan kişidir. Demirci Mehmet Efe'nin cezalandırmak için hareket ettiğinde, çok sert davrandığını ifade etmek için kullanılmıştır.

* Bektaşî kültüründe ceylan ve Efelik ilişkisi için bkz. Hüseyin Özcan, “Asya Topluluklarını Etkileyen Alevî/Bektâşî Kültüründe İnsanın Değeri”, *I. Uluslararası Asya Felsefe Derneği Sempozyumu*, İstanbul, Ekim 2005. Anadolu kültüründe ceylan hakkında bkz. Zekeriya Karadavut, Ünsal Yılmaz Yeşildal, “Anadolu-Türk Folklorunda Geyik”, *Millî Folklor*, 2007, Yıl 19, Sayı 76, ss. 102-112.

VI- Cafer Efe Türküsü

1. Türkünün Metni

Cafer Efe türküsü (1. Nüsha)	Cafer Efe türküsü ⁶ (2. Nüsha)
Akbaş boğazı amanın sisli dumanlı Cafer de efem geliyor ikiyüz atlı Ali Efemde düşmana karşı şahlandı Açmış kolları amanın kartal kanatlı	Cafer de efem derler adıma Namım da salmış yüce dağlara Cafer de efem derler adıma Namım da salmış yüce dağlara Kurşunda atmış zalim çadıra Kurşunda atmış zalim çadıra
Koca Avşarın ovası efe yuvası Döndükçe efem amanın susmaz havası Ali boğuldu deresi kanlımi aksın Düşmanlar sarmış her yanı mavzer mi çatsın	Efem de efem Cafer de efem Efeler içinde yiğit de efem. Efem de efem Cafer de efem Efeler içinde yiğit de efem.
Bu yapılane Caferim nasıl da baksın Vurun efeler vurunda düşmanlar kaçsın Koca Avşarın ovası efe yuvası Döndükçe efem amanın susmaz havası	Yiğitler oturur çayıra çimene Mavzerler çatılır ateşin üstüne Yiğitler oturur çayıra çimene Mavzerler çatılır ateşin üstüne Var mıdır yiğitte efemin üstüne Var mıdır yiğitte efemin üstüne
	Efem de efem Cafer de efem Efeler içinde yiğit de efem. Efem de efem Cafer de efem Efeler içinde yiğit de efem.
	Duruldu toplar Germencik içinde Vuruldu efem öğleyi geçende Duruldu toplar Germencik içinde Vuruldu efem öğleyi geçende Nice de efeler peşinden gelir Nice de efeler peşinden gelir
	Efem de efem Cafer de efem Efeler içinde yiğit de efem. Efem de efem Cafer de efem Efeler içinde yiğit de efem.

1.2. Türkünün Metninin Değerlendirilmesi

Türkünün 1. Nüshası ile 2. Nüshası birbirinden çok farklıdır. Öyle ki, birinde geçen sözler diğeri ile hiç bir benzerlik arz etmemektedir. Nakaratları da buna dahildir. 1. Nüshada olay anlatılırken, 2. Nüshada daha ziyade Cafer Efe'yi ve kahramanlığını övülmektedir. 1. Nüshada adı geçen Ali'ye, şu veya bu şekilde 2. Nüshada rastlanmamaktadır. Benzer şekilde, 1. Nüshada geçen Koca Avşar Ovası ve Ali Boğuldu Deresi de 2. Nüshada geçmemektedir. “Efem de efem Cafer de efem, Efeler içinde yiğit de efem” nakaratı 2. Nüshada sıkça tekrarlanmaktadır. Türkü tahlil edilirken her iki nüshası da beraberce ele alınmış ve birbirini tamamlayıcı olarak değerlendirilmiştir.

2. Türkünün Hikâyesi

Balıkesir Koca Avşar yöresine ait olan türkü Söke’li Cafer Efe’yi anlatmakta, Cafer Efe’nin kahramanlığını dile getirmektedir. Aslen Giritli olan Cafer Efe, adadaki Türklere edilen zulme baş kaldırmış, buradan Anadolu’ya sürülünce, Yunanlılara karşı mücadelesine devam etmiştir. Türkü, Cafer Efe’nin düşman tarafından vurulması üzerine, düşman karşısında kahramanca savaşmasını anlatmak üzere yakılmıştır.

3. Türkünün Tahlili

3.1 Türkünün Hikâyesi ile Metnin Karşılaştırılması

Cafer Efe, 1883 yılında Girit adasının Kandiya adlı şehrinde dünyaya gelmiştir. Annesi Havva Hanım, Babası İbrahim Efendi’dir. Yiğit Efe güçlenip savaşacak olgunluğa erdiği zamanlarda, Rumların sürekli olarak Girit adasında yaşayan Türklere zulmetmesi ve onları adadan atmak istemesi üzerine çatışmaya girerek bir Rum’u öldürmüş ve müebbet hapis cezası almıştır. Ancak, adadaki Türklerin eylemleri ve baskıları sayesinde cezası affedilmiş ve Anadolu’ya sürülmüştür. Cafer Efe sürgün sonrasında Söke’ye gelmiş ve burada da bir grup oluşturarak halka eziyet eden Rumlarla mücadele etmiştir. Bu sırada memleketin dört bir yanı işgal altında kalmış, halk savaştan yorgun düşmüştür. Cafer Efe hem yerli Rum haydutlarla hem de Yunanlılarla mücadele etmiştir. Yunanlıların pek çok karakolunu basarak onlara ağır hasarlar vermiştir. Özellikle Yörük Ali Efe’nin Aydın Savaşları’nı yaptığı sırada Cafer Efe Yunan ordusunun takviye kuvvetlerinin önünü keserek desteği önlemiş ve savaşı lehimize çevirmiştir. “Akbaş boğazı amanın sisli dumanlı, Cafer de efem geliyor ikiyüz atlı, Ali Efemde düşmana karşı şahlandı, Açmış kolları amanın kartal kanatlı” dizeleri. Bu olaya atıfta bulunmakta ve iki efenin beraberce, işbirliği içinde mücadele ettiğini anlatmaktadır. Dizede adı geçen Akbaş boğazı, Balıkesir’de yer almakta ve Cafer Efe’nin mücadele ettiği Aydın ili ile arasında epeyce mesafe bulunmaktadır. Bu derece uzakta bulunan yere atıfta bulunulması, Cafer Efe’nin memleketi ile bağlantı kurma amaçlı olmalıdır. Ayrıca, ilk dizede yer alması, uyak oluşturmak amaçlı olarak da değerlendirilebilir. Türkünün 1. Nüshasında geçen Koca Avşar Ovası da, Balıkesir’in Akbaş köyünün güney doğusunda yer almaktadır. “Koca Avşarın ovası efe yuvası” dizesiyle, yine Cafer Efe’nin memleketine gönderme yapmakta ve buranın efelerin asıl diyarı olduğu dile getirilmektedir.

3 Temmuz 1919’da Aydın’ı tekrar işgal etmek isteyen Yunan ordusunun önünü Germencik’te kesmiştir. Ancak, bu çatışmada kahramanca savaşarak şehit düşmüştür. Türküdeki, “*Duruldu toprak Germencik içinde, Vuruldu efem öğleyi geçende*” sözleri, şehit oluşunu anlatmaktadır. Yunanlılar vahşet gösterisi yaparak, Cafer Efe’nin kafasını ve kollarını kesmiş, karnını yarmışlardır. Kahraman Cafer Efe’nin başı günümüzde Atina’daki askeri müzededir. Hakkında pek çok türkü söylenmiştir. Germencik’te şehit düştüğü yere Şehit Cafer İlkokulu yapılmış, Söke’de bir sokağa adı verilmiş ve heykeli dikilmiştir.*

3.2 Mekân

Türküde geçen Akbaş Boğazı, ile Balıkesir ilinin Balya ilçesinin güneyindeki Akbaş

* Şule Önder, <http://www.kaynakca.info/eser/3159236/cafer-efe-destani-turkusu>, (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015).

Köyü civarındaki bir geçitten bahsedildiği düşünülmektedir. Koca Avşar Ovası da Balıkesir ilinin Balya ilçesi güneyindeki Akbaş Köyü'nün güney doğusunda yer almaktadır. Aliboğuldu Deresi'nin ise, Milli Mücadele döneminden öncek cereyan eden mahalli bir olay (Ali isimli şahsın söz konusu dereye boğulması) üzerine bu ismi alan bir akarsu olduğu düşünülmektedir, fakat hakkında bilgiye ulaşılamamıştır Germencik, Aydın ilinin batısında, verimli Büyük Menderes ovasının ortasında yer alan bir ilçedir. Yunan ordusunun Aydın'ı tekrar işgal amacıyla 3 Temmuz 1919'da başlattığı harekâtı durdurmaya çalışan Cafer Efe Germencik yakınında şehit düşmüştür

3.3 Zaman

Kuvây-ı Milliye kuvvetleri, yerel milis kuvvetleri ve bir kısmı Osmanlı Ordusu'ndan istifa etmiş subaylardan oluşan kuvvetler, 27 Haziran 1919'da harekete geçerek Aydın'ı düşman işgalinde kurtarma kararı almıştır. Cafer Efe de, türkûde "*Cafer de efem geliyor ikiyüz atlı*" dizesinde zikredildiği üzere, ikiyüz kişilik kuvvetiyle bu harekâta katılmıştır. 30 Haziran'a kadar süren şiddetli çarpışmalarda Yunan ordusu Türk mahallelerini top ateşine tutarak büyük zarar vermiştir. Kuvây-ı Milliye güçleri tarafından ilk defa top kullanılmış ve Yunan ordusu şehirden çıkarılmıştır (Aker, 2006 :187-200).

Yunan ordusu 1 Temmuz'a kadar ağır silahlarla (top) donatılmış, daha büyük bir kuvvet toplayarak Aydın'ı yeniden işgal etmek için harekâta başlamıştır. Yunan ordusunu Germencik civarında durdurmaya çalışan Cafer Efe'ye bağlı kuvvetler düşmanın büyük gücü karşısında tutunamamış ve 3 Temmuz'daki çatışma sırasında Cafer Efe şehit düşmüştür (Cura, 2004: 44-49). Türkûdeki, "*Duruldu toplar Germencik içinde, Vuruldu efem öğleyi geçende*" sözleri, Cafer Efe'nin şehit oluşunu anlatmaktadır. Öğleyi geçende ifadesi ile, günün öğleden sonrasına atıfta bulunmakta ve, Cafer Efe'nin şehit düştüğü vakti belirtmektedir. Milli mücadele dönemi türkülerinde yer alan nadir kullanımlardan biridir.

3.4. İnsan

Ali Efe, Cafer Efe'nin arkadaşı olan ve, birlikte hareket ettiği efelerden biridir. Ali Efe'nin, yukarıda III. Türküye konu olan Yörük Ali Efe olması da muhtemeldir. Türkûde geçen ikiyüz atlı, Cafer Efe'nin emrinde yer alan silahlı direnişçileri temsil etmektedir ve emrindeki adamların sayısı hakkında bilgi vermektedir.

3.5. Motifler

Halk türkülerinde sıkça geçen dağ motifi, türkûde "yüce dağlar" şeklinde yer almaktadır. Efenin namı ne kadar yüce/büyük dağlara salınmışsa, kendisi de o kadar yüceltilmektedir. "Sisli, dumanlı" tabiri ile hava sıcaklığının düşmesi neticesinde hava içerisindeki su buharının soğuyarak damlacık haline dönüştüğü sisli hava anlatılmaktadır. Görüş mesafesinin kısılmasına, nesnelerin belirsizleşmesine neden olan sisli hava, belirsizlik ve tedirginlik durumunu anlatmak üzere kullanılmıştır. Kartal kanat ise, zeybek kıyafetinin en şatafatlı kısmı, gömlekler üzerine giydikleri işli camadan ve "kartal kanadı" denilen sırmalı cepkenlerdir (Sak, 2010: 98). Türkûde geçen "efe yuvası" motifi ile Ege bölgesindeki dağlarda efelerin konuşlandığı yerlere, mavzer ile de efelerin kullandığı ateşli silahlara atıfta bulunmaktadır.

Sonuç

Yukarıda yapılan tahliller, insan, zaman, mekân ve kültürel motifler bakımından değerlendirildiğinde takip eden neticelere ulaşılmıştır: Türkülerde erkekler, beyler ve ağalar en çok görülen, kadınlar, çocuklar ise en az rastlanan insan tipleridir. Tarihi şahsiyetler ise oldukça az geçer. Asker şahıslar ise, aile erkeklerinden birinin askere veya cepheye gitmesi durumunda görünürler. Milli Mücadele dönemi türküler, ülkenin işgalden, ulusun düşman zulmünden kurtarılması özel teması çerçevesinde oluştukları için, çocuk şahsiyetler neredeyse hiç görünmez. Kadınlar da çok nadir görünürler. Halk türkülerinin aksine, Milli Mücadele türkülerinde asker şahıslar çoktur. Bu askerler, en düşük rütbeli neferden (genellikle Mehmetçik olarak anılır) çavuşlara, bölük kumandanı subaylardan yüksek rütbeli Paşalara kadar varmaktadır. Örneğin, Gazi Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele dönemi türkülerinde tarihi şahsiyet olarak anılmaktadır. Batı Anadolu kültüründe önemli bir yeri olan zeybekler ve efeler ise, bu yöreye ait türkülerin neredeyse vazgeçilmez şahsiyetleridir. “Asker”, “ordu” (askerler topluluğu anlamında), “düşman” ve “çete” gibi şahısların, genel tanımlamalar içinde anıldığı sıkça görülmektedir. Şahsiyet olarak “düşman” belirtilirken bazı türkülerde açıkça “Yunan” veya “Fransız” olarak zikredilmektedir.

Zaman kullanımı, “sabah”, “ay”, “yıl” gibi çeşitlilik gösterebilmektedir. Tarım veya hayvancılıkla uğraşanlar için günün parçası (“şafak vakti”, “öğle üzeri” gibi), mevsimler veya atmosfer olayları (“poyraz”, “yağış”, vb.) türkülerde kullanılan diğer zaman ifadeleridir. Milli Mücadele dönemi türkülerinde zaman belirten ifadelerin çok az olduğu ve bunların genellikle askeri hareketler bağlamında veya bir olayın cereyan ettiği anı belirlemek üzere kullanıldığı görülmektedir.

Mekanlar ise, genellikle askeri hareketler bağlamında kullanılmaktadır. Barınaklar harekât yapılmayan zamanlarda sığınılan yerler veya harekât esnasında askeri mevzi olarak tutulan yerler oldukları için türkülerinde yer almaktadırlar. Milli Mücadele türkülerinde Anadolu’ya özgün oldukları için, içlerinde yurt dışı mekân ifadelerine rastlanmamaktadır. Coğrafi unsurlar da, halk türkülerinde günlük yaşamın parçaları olarak yer alırken, Milli Mücadele dönemi türkülerinde coğrafi unsurlar askeri harekâtlar, taarruz, savunma veya sığınma hareketleri bağlamında anılmaktadır. İçinde zeybek, çete ve efe geçen türkülerde dağlar, bu toplulukların doğal yaşam alanları olması sebebiyle, diğer coğrafi mekânlara göre daha sık görülmektedir.

Milli Mücadele dönemi türkülerinde, diğer halk türkülerinde olduğu gibi, Anadolu halkının yaşamından alınmış kültür motifleri görülmektedir. Özellikle içinde zeybek ve efe geçen türkülerde, bu grupların yaşam tarzına mahsus olan işlemeli kıyafetler gibi kültür motiflerinin baskın olduğu görülmektedir. Zeybek ve efelerin kullandığı ateşli silahlardan olan tüfek ve tabancanın yanı sıra, türkülerde, bıçak ve kama gibi kesici alet ve silahların da, savaş araç gereçleri arasında sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti’nin yıkılışının ardından, yeni bir devlet kurmak üzere, milletçe verilen Milli Mücadele’nin, toplum katmanında ne tür tesirlerinin olduğu ve toplumun buna nasıl tepki verdiğini, türküler üzerinden tespit etmeye çalıştığımız bu inceleme sonunda vardığımız netice şudur; Türküler genelde, bireysel kahramanlıkları konu edinmiş ve bu kahramanlar şehit olduğunda veya öldüğünde toplumun buna gösterdiği tepkileri dile getirmiştir. Toplumun beraberce ve birbirine kenetlenmiş biçimde ölüm-kalım mücadelesi verdiğini anlatan

türküler, zor zamanlarda toplumsal dayanışma örneğini sergilemekte ve toplumsal bağların güçlülüğünü ifade etmektedir. Türkülere konu olan bireysel kahramanlar, toplum hafızasında daha kolay yer ettiğinden, toplumun acıları da, bu bireysel kahramanlar üzerinden dile getirilmiştir. **İncelenen türküler genelde kahramanlıkları, yiğitliği ve düşman karşısında verilen amansız mücadeleyi anlatırken, hikayeleri** çoğunlukla, kahramanın ölümü dolayısıyla hüznü bitmektedir. Yaşanan olaylar türkülerde yer alan mekan, zaman, insan ve çeşitli motifler aracılığıyla toplumun hafızasına silinmeyecek biçimde kazınmıştır. Nesilden nesle aktarılan bu türküler, bir yandan toplu hafızayı oluştururken, diğer yandan da sözlü kültür unsurları olarak yaşanan olayların kayıtları olmaktadır. Milli Mücadeleyi anlatan, yukarıda incelediğimiz türküler de bu fonksiyonu yerine getirmektedir.

KAYNAKLAR

- AKDOĞU, Onur (2014), *Bir Başkaldırı Öyküsü – Zeybekler Tarihi, Ezgileri, Dansları*, kişisel yayın.
- AKER, M. Şefik (2006), *57nci Tümen ve Aydın Mili Mücadelesi (1918-1920)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 6 (1919-1920) (2001), Kaynak Yayınları: Ankara.
- GÖRGÜLÜ, İsmet (1993), *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- GÜLEN, Engin (2007), *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÜVEN, Merdan (2009), *Türküler Dile Geldi*, Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- KARADAVUT, Zekeriya, YEŞİLDAL Ünsal Yılmaz (2007), “Anadolu-Türk Folklorunda Geyik”, *Millî Folklor*, Yıl 19, Sayı 76, ss. 102-112.
- ÖZBEK, Mehmet (1975), *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- ÖZCAN, Hüseyin (2005), “Asya Topluluklarını Etkileyen Alevî/Bektâşî Kültüründe İnsanın Değeri”, *I. Uluslararası Asya Felsefe Derneği Sempozyumu, Ekim 2005*, İstanbul.
- ÖZKURT, Fatih (2008), *Yörük Ali Efe'nin Hayatı, Milli Mücadele Tarihindeki Yeri ve Önemi*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- SAK, Sabâ (2010), *Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Rolü: Efelik Alt Kültürü Üzerine Bir İnceleme*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını: Ankara.
- SINAR, Alev (2007), “Bir Şehrin Edebiyata Yansıyan Acı Hikâyesi-Bursa”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Yıl: 8, Sayı: XIII.
- ŞAKİR, Ziya (2011), *Mahmut Şevket Paşa*, Akıl Fikir Yayınları.
- Tanses, Hamdi (2006), *Kurtuluş Savaşı Türküleri*, Say Yayınları: İstanbul
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 23 Temmuz 1337 (1921), <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/>
- TUĞLACI, Pars (1985), *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları: İstanbul.

- Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı* (1962), T.C. M.S.B. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları: Seri No: 1, Ankara.
- Türk İstiklal Harbi, IInci Cilt, Batı Cephesi, 4ncü Kısım, Kütahya, Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921 - 25 Temmuz 1921)*, (1974), T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları: Seri No: 1, Ankara.
- Türk İstiklal Harbi, IVncü Cilt, Güney Cephesi* (1966), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları: Seri No: 1, Ankara.
- VANDEMİR, Baki (2006), *Türk İstiklal Savaşı'nda Sakarya'dan Mudanya'ya*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Zeybekler*; (2014), İstanbul Çağdaş Turizm Folklor Gençlik ve Spor Kulübü Derneği: İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Karatopraklı İrem, <http://www.kaynakca.info/eser/3159236/cafer-efe-destani-turkusu>, (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015).
- Kaygusuz, Deniz, <http://www.kaynakca.info/eser/2377975/ihsan-cavus-turkusu>, (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2015).
- Önder, Şule, <http://www.kaynakca.info/eser/3159236/cafer-efe-destani-turkusu>, (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015).
- <http://cengizdamar.blogspot.com.tr/2011/11/ankaranin-tasina-bak-turkusunun.html>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015).
- <http://forum.memurlar.net/konu/1132362/>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015).
- http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/09/01/221876/icerikler/dalama_134583.html, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015).
- <http://www.adanahilal.com/ankaranin-tasina-bak-marsinin-hikayesi.html>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015).
- <http://www.ezgidiyari.com/index.php?searchtext=&searchtype=&letter=D&adi=Demirci%20Mehmet%20Efe&id=1301&start=20&total=853>, (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2015).
- <https://www.facebook.com/109576609069649/videos/404758682091/>, (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2015).
- <http://www.turkudostlari.net/hikaye.asp?turku=4134>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2015, 10 Mayıs 2015).
- www.dogadernegi.org, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2015).

ÖZ

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKÜLERİ ÜZERİNE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA

Bu çalışmada, Milli Mücadele dönemiyle ilgili ve bu dönemde yazılmış olan türkülerden altı adet türkü incelenmektedir. Milli Mücadele döneminde yazılan türkülere dair yeterli ve sistematik bilgi mevcut değildir. Bu sebeple, haklarında düzenli ve detaylı bilgi toplanabilen altı türkü üzerine örnek bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, sistemli ve her türküyeye uygulanabilir, türküler karşılaştırmalı olarak inceleme fırsatı veren ve böylece daha kolay netice çıkarmaya yardımcı olacak biçimde belli kategoriler etrafında düzenlenmiştir. Bu kapsamda, önce türkünün metni verilmiş, varsa farklı nüshaları karşılaştırmalı olarak incelenmiş, ardından hikayesi anlatılmıştır. Türkünün tahlili kısmında ise, türküde geçen mekan, zaman, insan ve motifler detaylı biçimde incelenmiştir. Amaç, Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından, yeni bir devlet kurmak üzere, milletçe verilen Milli Mücadele'nin, toplum katmanında ne tür tesirlerinin olduğu ve toplumun buna nasıl tepki verdiğini, türküler üzerinden tespit etmeye çalışmaktır. Çalışma sonunda varılan netice şudur; Türküler genellikle, bireysel kahramanlıklar ve kayıpları konu edinmiş ve toplumun buna gösterdiği toplu tepkileri dile getirmiştir. Toplumun beraberce ve birbirine kenetlenmiş biçimde ölüm-kalım mücadelesi verdiğini anlatan türküler, zor zamanlarda toplumsal dayanışma örneğini sergilemekte ve toplumsal bağların güçlülüğünü ifade etmektedir. Türkülere konu olan bireysel kahramanlar, toplum hafızasında daha kolay yer ettiğinden, toplumun kahramanlıkları ve acıları da bu bireysel kahramanlar üzerinden dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Türkü, sanat, edebiyat, mahalli kahramanlar.

ABSTRACT

A STUDY ON THE NATIONAL STRUGGLE FOLKSONGS

This study is concerned with the folksongs written during the period of National Struggle. There is scarce of information about the folksongs from the period of National Struggle. This study is undertaken to fill this gap by studying six selected folksongs about which systematic data and information available. For this purpose, certain categories were developed in order to study and compare the folksongs that were included in this study. The categories that were designed for this study are also applicable to similar studies of the other folksongs. In this respect, firstly the text and, if any, various texts of the folksong are given followed by their story widely known among the locals of the respected area that the folksong belonged. Then, the place, time and metaphors cited in the text of the folksongs are studied in detail. The purpose of the study is to understand the effect and reaction of the society to the National

Struggle that were made after the collapse of the Ottoman Empire for the establishment of the new state, i.e. Turkish Republic. The findings of the study is that, in general, heroes of the National Struggle were subjects of the folk songs through which collective reaction of the local people to the National Struggle was expressed. The folksongs show how well the local people were organised and struggled against the unlawful invaders showing solidarity during the critical times of life and death. Sufferings and sorrows of the local peoples were expressed through the individual heroes who easily occupied a permanent place in the collective memory of the locals.

Keywords: National Struggle, folksongs, art, literature, local heroes.